

KORT OP DE BAL

Een onderzoek
naar de tijdsbeleving van kinderen
in hun volleybalclub

Tine Willekens en Johan Meire
2010

Nieuwelaan 63
1860 Meise

onderzoekscentrum kind & samenleving

Kort op de bal

Een onderzoek naar de tijdsbeleving van kinderen in hun volleybalclub

Tine Willekens en Johan Meire
Onderzoekscentrum Kind & Samenleving vzw
2010

Met steun van de
Vlaamse overheid

Dit onderzoek werd uitgevoerd door Tine Willekens; de analyse en rapportering door Johan Meire m.m.v. Tine Willekens.

De onderzoekers willen heel graag beide deelnemende volleybalclubs, de trainers, jeugdcoördinatoren en de miniemen van harte bedanken voor de vlotte medewerking. De in dit rapport vermelde namen van de ploegen, kinderen en trainers zijn pseudoniemen.

Inhoudstafel

1. Situering	5
2. Onderzoek	7
3. Tijdsordening van de sportclubs	10
4. Waarom kinderen (graag) volleyballen	14
4.1. Waarom zijn kinderen lid (geworden) van de club?	14
4.2. Wat maakt volleyballen zo leuk?	16
5. Sporttijd: leren volleyballen	20
5.1. De trainer als leraar en motivator.....	20
5.2. Kinderen als actor in leren en motiveren.....	23
6. Sporttijd: socialisering in de volleybal(club)cultuur	27
6.1. ‘Je best doen’: inzet en concentratie.....	27
6.2. Een vlot en efficiënt verloop.....	31
6.3. De speelse onderlaag van de sport: rituelen en relativeren.....	36
7. Tussendoortijd en flankerende tijd	39
7.1. Tussendoortijd	39
7.2. Flankerende tijd.....	42
8. Over kinderen en hun temporeel actorschap	45
8.1. Het temporeel actorschap van kinderen	45
8.2. Vrije tijd en het plezier in de club	46
8.3. Temporele taken, temporele esthetiek.....	49
Bijlage: verloop van de observaties en gesprekken.....	51

1. Situering

Dit onderzoeksrapport doet verslag van een belevingsonderzoek over hoe kinderen omgaan met de manier waarop de tijd is georganiseerd in twee volleybalclubs. Via observaties en gesprekken ging het onderzoek na hoe kinderen de mogelijkheden en de beperkingen beleven die de temporele organisatie van volleybaltrainingen (en wedstrijden) hen stellen.

Het rapport brengt in de eerste plaats verslag uit van het gevoerde veldwerk in de volleybalclubs. Gekaderd in een ruimere context en in nog lopend onderzoek zal dit onderzoek verder dienstig zijn in een zoektocht naar criteria voor een 'kindvriendelijke tijdsordening van de vrije tijd', en in het beter begrijpen van de manier waarop kinderen diverse soorten tijd met elkaar weten te combineren in hun dagelijkse leven.

Het onderzoek is immers deel van een breder belevingsonderzoek dat bestudeert **hoe kinderen omgaan met de tijdsorganisatie van diverse omgevingen waarin zij terecht komen.** Elke sociale omgeving is ook op een eigen wijze temporeel geordend en geeft kinderen al dan niet veel vrijheid om hun tijd zelf in te vullen. Op school, in de sportclub, op het speelplein, in het gezin...: telkens is de tijd op een heel eigen wijze georganiseerd. De manier waarop de tijd is ingedeeld is voor elke context weer anders geregeld en genormeerd (wanneer gebeurt wat, hoe vaak, hoe lang, hoe snel...) en het hangt ook van die context af wie zeggenschap heeft over die indeling en over de invulling van de tijd.

Het ordenen van de tijd heeft heel wat voordelen: het biedt houvast en niet alles moet telkens opnieuw geregeld worden. Sociale relaties worden heel wat makkelijker als een tijdsordening door mensen gedeeld wordt. Tegelijk wordt een tijdsorde vaak opgelegd vanuit een zekere macht en kan ze de individuele vrijheid beknotten.

De aandacht van het tijdbelevingsonderzoek bij kinderen ging eerst uit naar contexten waarin kinderen zelf actieve medespelers zijn in de manier waarop zij hun tijd vormgeven en invullen. Zo werd getracht om het temporele actorschap van kinderen in beeld te brengen. Er werd onderzoek gedaan in het speelpleinwerk¹ en in een buitenschoolse kinderopvang²: vrijetijdsomgevingen die weliswaar georganiseerd worden maar waarin kinderen toch heel wat greep hebben op hun tijd. Daarnaast gebeurde onderzoek bij kinderen en hun ouders over hoe zij hun gezinstijd beleven en samen vorm geven.³

Toch is ook de 'vrije tijd' van kinderen in grote mate georganiseerd en al vooraf gestructureerd en dus niet vrij door kinderen te bestemmen. Wanneer kinderen naar de sportclub of de jeugdbeweging gaan, is de tijd die zij daar doorbrengen al grotendeels door anderen vastgelegd: niet alleen de begin- en de eindtijden liggen vast, maar er is ook al vooraf bedacht hoe de tijd daartussen zal ingevuld worden. Er zijn een reeks activiteiten waaraan kinderen, meestal in groep, 'moeten' meedoen. Dit – in omvang beperkte – onderzoek in volleybalclubs werpt een blik op de tijdsbeleving van

¹ Meire, Johan (2008), *Speelpleintijd. Een onderzoek naar de beleving van de tijdsordening op het gemeentelijk speelplein van Overijse*. Meise: Kind & Samenleving. Vrij af te halen op <http://www.k-s.be/node/157>

² Meire, Johan (2009), *Opvangtijd. Kinderen en hun beleving van de tijdsordening in een buitenschoolse opvang*. Meise: Kind & Samenleving. Vrij af te halen op <http://www.k-s.be/node/169>

³ Meire, Johan (2010), *Kostbare kindertijd. Hoe gaan kinderen om met de organisatie van hun (dagelijkse) vrije tijd?* Meise: Kind & Samenleving. Vrij af te halen op <http://www.k-s.be/node/190>

kinderen in dergelijke georganiseerde vrijetijdsbestedingen. Daarbij is van belang om te bedenken dat de kinderen er zelf, soms aangezet door familie of vrienden, voor gekozen hebben om zich aan te sluiten bij de sportclub. Die aansluiting, die meteen ook een formeel jaarlijks lidmaatschap inhoudt, vraagt van de kinderen een zeker **engagement**. Er wordt van hen verwacht dat zij op de trainingen aanwezig zijn of anders een gegronde reden voor hun afwezigheid geven, en dat zij ook tijdens de wedstrijden voor hun club paraat staan.

Hoewel er weinig periodes zijn die 'open' of 'leeg' zijn en die door de kinderen zelf kunnen worden ingevuld, kunnen de nochtans vooraf geplande en strikt begeleide activiteiten in de volleybalclub toch als 'vrije' tijd worden ervaren, net door dit engagement en die initiële keuze om lid te worden van de club.

2. Onderzoek

Volleybal

Om dit onderzoek in de sportclub vorm te geven werd er gekozen om slechts één sporttak te bestuderen. Binnen de beschikbare tijd was dit zinvoller om een genuanceerd beeld te verkrijgen dat bevindingen niet nodeloos zou koppelen aan ‘verschillen tussen sporttakken’. De voorkeur ging uiteindelijk uit naar volleybal omdat de onderzoekster zelf ervaring had met deze sport, waardoor de spelregels haar duidelijk waren. Volleybal is bovendien een belangrijke sport in Vlaanderen: gerekend naar het aantal sportverenigingen is volleybal er de vierde sport, na zaal/minivoetbal, voetbal en wielersport.⁴

Onderzoek bij de miniemen meisjes in twee volleybalclubs

Het onderzoek gebeurde bij de miniemen meisjes in twee volleybalclubs. Dit is in principe de leeftijdscategorie van speelsters van 10 tot 12 jaar. We kozen voor deze leeftijdscategorie omdat de miniemen dan wellicht al een zekere tijd bij de volleybalclub zijn aangesloten, reeds een voldoende basis verworven hebben in de (relatief veeleisende) volleybaltechniek, en omdat zij in een leeftijd komen waarin het volleybal moet concurreren met andere hobby's en vrijetijdsbestedingen.

Het onderzoek gebeurde in twee Vlaams-Brabantse volleybalclubs, die we ‘**Mersbergen**’ en ‘**Willegem**’ zullen noemen. Mersbergen is een iets sterker uitgebouwde club; Willegem is ontstaan uit een jeugdhuis en legt de nadruk wat meer op het recreatieve.

In Mersbergen wordt de miniemencategorie effectief opgevat als ‘meisjes van 10 tot 12 jaar’, zelfs met een onderverdeling tussen ‘miniemen 1’ en ‘miniemen 2’, gebaseerd op spelniveau. De miniemengroep bestaat uit een elftal meisjes. De miniemen 1 en 2 hebben samen hun training (hoewel ze door de trainer voor bepaalde onderdelen soms van elkaar worden gescheiden) maar spelen hun wedstrijden apart, aangezien zij uitkomen in verschillende competities. De meeste miniemen in Mersbergen hebben al veel volleybalervaring en begonnen vaak met volleybal op zesjarige leeftijd. De helft van de meisjes zaten in de lagere school samen in de klas. Zowat alle miniemen hebben (meerdere) familieleden die volleybal spelen of speelden.

In Willegem zijn de grenzen van de miniemenploeg in zekere mate verruimd. De miniemen kennen in Willegem een gemengde werking, al zijn slechts twee van de acht miniemen jongens. De leeftijd van de kinderen varieert bovendien van 10 tot 14 jaar.

De meeste miniemen in Willegem hebben nog niet veel volleybalervaring. Twee van hen spelen een viertal jaren volleybal maar de meesten begonnen pas één jaar geleden met de sport. Een uitzondering daargelaten kenden zij vooraf niemand uit hun team. Wel hebben ook zij meestal een familielid dat volleybal speelt of speelde.

Beide ploegen trainen in een grote sporthal, waar ook andere sportclubs hun thuisbasis hebben. Tijdens de trainingen en wedstrijden zijn ook altijd andere ploegen of clubs actief. De sporthal is dan onderverdeeld door hoge verrijdbare tussenwanden en/of

⁴ Cijferboek Lokaal sportbeleid 2008-2010.

rolgordijnen. In beide gevallen heeft de sporthal ook een kantine met zicht op de sportvelden en zijn er kleedkamers voor de sporters voorzien.

Beide clubs hebben twee keer per week een **training**. In Mersbergen is dat twee maal anderhalf uur (op woensdag en op vrijdag); in Willegem is dat twee uur op woensdag en anderhalf uur op zaterdag. Er is per week ook één wedstrijd tegen een andere ploeg uit de provincie. Die vindt gewoonlijk plaats op zaterdag; in Willegem valt daarom soms de zaterdagtraining weg. De miniemen 1 van Mersbergen spelen sinds dit seizoen in eerste provinciale afdeling, de miniemen 2 en de ploeg van Willegem komen uit in tweede provinciale.⁵ Beide bestudeerde volleybalclubs zijn aldus van een doorsnee-niveau.

De **wedstrijden** duren ongeveer twee uur; dit varieert maar altijd worden 5 sets van 25 punten gespeeld (mits 2 punten verschil). Dit is opmerkelijk omdat anders dan in de meeste sporten de wedstrijden van kinderen dus niet korter maar langer (kunnen) duren dan die van de volwassenen. Normaal worden volleybalwedstrijden gespeeld naar drie winnende sets (dus een lengte van 3 tot 5 sets); bij de miniemen duren de wedstrijden altijd vijf sets.

Observaties en gesprekken

Om de tijdsbeleving van kinderen in de volleybalclub op een zo open mogelijke manier te vatten, werd ervoor gekozen om kinderen te observeren tijdens trainingen en een wedstrijd. Om meer zicht te krijgen op de motiveringen van kinderen werden de observaties aangevuld met semigestructureerde gesprekken met de kinderen.

Het feitelijke gedrag van kinderen kan door middel van observaties ter plekke, in zijn context en met zijn nuances worden bestudeerd. Observaties zijn zeer geschikt om tijdsbeleving te bestuderen op een 'microniveau' – de opeenvolging van gebeurtenissen en momenten. Verbale methodes zetten deze observaties kracht bij doordat kinderen hun beleving en ideeën zo zelf kunnen verduidelijken.

In de observaties en de gesprekken stonden dus de kinderen en hun perspectief centraal, omdat het over hún tijdsbeleving gaat. Dat betekent dat het onderzoek niet gevoerd is vanuit het perspectief van de club of van de trainer/coach. Niettemin bepaalt de trainer de ervaringen van de kinderen in deze zeer gestructureerde vrijetijdsumgeving sterk mee en werd ook met de trainers een gesprek gehouden over de aanpak en opbouw van een training en de manier waarop kinderen daar al dan niet een inbreng in hebben.

De volleybalclub is een site waar observaties relatief gemakkelijk maar ook beperkt uit te voeren zijn. De trainingen en wedstrijden gebeuren in een begrensde, beheersbare ruimte. Een observator die aan de zijlijn meekijkt is de kinderen niet helemaal vreemd: tijdens de wedstrijden zijn er supporters aanwezig, maar ook tijdens de trainingen is er wel eens publiek (ouders, broers en zussen, leden van andere teams...). Anderzijds is er geen mogelijkheid om zich echt tussen de kinderen te mengen en hebben de observaties dus geen participatief karakter.

Gesprekken met kinderen organiseren is wat minder voor de hand liggend in een volleybalclub: kinderen komen naar de club om te trainen of een wedstrijd te spelen en zijn dan druk bezig met volleyballen. Er is dus weinig mogelijkheid om een informeel gesprek aan te knopen met de kinderen, en een gesprek met een onderzoeker is ook een

⁵ Zij kwamen rond de observatieperiode ook tegen elkaar uit in de competitie (deze wedstrijd werd niet geobserveerd). De miniemen 2 van Mersbergen won de wedstrijd met 3-2 van Willegem, wat aangeeft dat het niveauverschil tussen beide teams niet zo groot is. De miniemen 1 van Mersbergen zijn sinds dit jaar naar eerste provinciale gepromoveerd en ervaren er dat het niveau er een stuk hoger ligt.

activiteit die heel anders is dan het aan sport doen. Bovendien is het niet zo vanzelfsprekend om gesprekken in te passen in de sterk gestructureerde tijd van trainingen of wedstrijden. De gesprekken werden tijdens een training gehouden, in een aparte ruimte, telkens met twee kinderen tegelijk ('paired pal interview'). Ze duurden telkens een tiental minuten.

In Willegem werden twee trainingen en één wedstrijd geobserveerd en werden de acht aanwezige kinderen per twee bevraagd. In Mersbergen werden twee trainingen en twee wedstrijden (miniemen 1 en 2) geobserveerd en ook hier werden de acht aanwezige kinderen per twee bevraagd. Het veldwerk vond plaats in september en oktober 2010.

Meer over het verloop van de observaties en gesprekken in bijlage.

3. Tijdsordening van de sportclubs

De specifieke organisatie van een sportclub en haar trainingen heeft een weerslag op het sociale niveau: met wie gaan de kinderen om tijdens de volleybalactiviteiten? Gaat het vooral om leeftijdsgenoten of veeleer om kinderen met een gelijkaardig spelniveau? Zijn dat altijd dezelfde spelpartners, wisselen die en hebben kinderen daar een keuze in? En welke rol neemt de trainer/coach aan: veeleer de leider van een georganiseerd spel, een leraar of een spelpartner? Maar de organisatie heeft ook repercussies op de temporele organisatie van de volleybalactiviteiten. Hoe zit de tijd doorgebracht in de sportclub formeel ineen? Is de tijd volledig vooraf ingedeeld en gepland, of zijn er ook open periodes die door de kinderen kunnen worden ingevuld? Welk tijdsgebruik wordt op de volleybalclub gewaardeerd? Worden kinderen er gestimuleerd om te bewegen, om zich te ontspannen, om te leren of vooral om te winnen? En hoe gaan kinderen zelf om met die door toch vooral door volwassenen bepaalde tijdsorganisatie?

De twee geobserveerde clubs, 'Mersbergen' en 'Willegem', zijn clubs van een doorsnee-niveau: bij de minienteams is het competitie-element ondergeschikt aan (en staat ten dienste van) het 'goed leren volleyballen'. De kinderen trainen in beide clubs in principe twee keer per week (anderhalf à twee uur) en hebben gewoonlijk een wekelijkse wedstrijd tegen een andere club, die ook in de eerste plaats als training opgevat is. Desondanks zijn er ook een aantal verschillen in de manier waarop de trainingen door beide clubs/trainers worden ingevuld.

Volleybalclub Mersbergen

Zoals eerder vermeld zijn er in volleybalclub Mersbergen voor de miniemen wekelijks twee **trainingen** van anderhalf uur. De trainer licht deze structuur als volgt toe:

Naar volleybal zou [trainen] één keer meer mogen maar dat is gewoon niet haalbaar. Waarom twee keer? We zeggen: als je twee keer kan komen, dan kom je twee keer. Maar als je twee keer aanbiedt en ze kunnen één keer niet komen, dan hebben ze nog altijd één keer gehad. Als je één keer aanbiedt en ze kunnen één keer niet, dan hebben ze die week niet getraind. Het is niet zo dat we echt dwingen van twee keer te komen maar we geven de kans van twee keer.

De miniemen worden enkele minuten voor de start van de training in sportuitrusting in de sporthal verwacht. Sommigen kleden zich eerst nog om in de kleedkamers. Wie te laat of pas net voor aanvang van de training aankomt, wordt daarop aangesproken: de miniemen worden geacht om het speelveld mee speelklaar te maken. Deze regels staan ook duidelijk vermeld in de "gedragscode van de jeugd" van de club.

De trainingen worden geleid door de trainer, geassisteerd door een hulptrainer. Wanneer alles is klaargezet roept de trainer alle miniemen samen en geeft kort aan waar die dag op geoefend zal worden, vraagt na wie er tijdens de komende wedstrijd aanwezig zal zijn,... Net voor aanvang van de training 'yellen' de miniemen en de trainer samen: ze roepen een 'strijdkreet' met de naam van de ploeg. Dit zelfde ritueel wordt herhaald aan het einde van de training.

De trainingen zelf kennen een welbepaalde opbouw en tijdsstructuur. Het eerste deel is *“wat ze vroeger de opwarming noemden: het algemene stuk.”*⁶ Dat draait rond *“algemene motorische vaardigheden”*. Het tweede en belangrijkste deel is een *“technisch stuk”*, waarin op volleybaltechnische vaardigheden wordt gewerkt, bijvoorbeeld bovenhands spelen, aanvallen... Dit deel bestaat uit een reeks korte oefeningen die steeds verder op elkaar bouwen, zodat de kinderen zonder veel uitleg van de ene op de andere oefening kunnen overschakelen. Het derde en laatste stuk is *“spelvorm. Dat is niet gewoon wat matchkes spelen, daarvoor hebben ze morgen bijvoorbeeld [competitie]match; maar het is in functie van het technische gedeelte, dat ze daarin een bepaalde spelvorm hebben.”* Het technische deel duurt 40 minuten of soms meer, de andere onderdelen 20 à 30 minuten.

De trainer van de miniemen hecht er belang aan dat de trainingen deze opbouw kennen en de tijdsstructuur wordt nauwgezet opgevolgd. Opwarmen, techniek en spelvorm zijn duidelijk te herkennen en worden vertaald in specifieke oefeningen. Die volgen elkaar vloeiend op, zodat er nauwelijks ruimte ontstaat voor ‘zelf ingevulde tijd’ voor de miniemen.

Dat komt ook omdat de trainer ervoor zorgt dat de opdrachten de kinderen zoveel mogelijk balcontact gunnen. Zoveel mogelijk oefeningen worden in paren gedaan (één tegen één) en zo weinig mogelijk vier tegen vier (zoals in een match). Dit geeft de oefeningen een veeleer technisch en weinig speels karakter en heeft ook rechtstreekse consequenties voor de zelf in te vullen tijd door de kinderen. Doordat een maximaal balcontact centraal staat, is er weinig wachttijd die door de kinderen zelf vormgegeven kan worden.

Tijdens de trainingen wordt er één kort drankmoment voorzien van ongeveer twee minuten, waarin de meisjes de kans krijgen iets te drinken en naar het toilet te gaan. Deze korte pauze valt precies halverwege de training, na drie kwartier.

Na de training ruimen de miniemen samen met hun trainer en hulptrainer het speelveld op.

Daarna begeven de meesten zich naar de kleedkamer, waar ze douchen en zich omkleden. Andere kinderen vertrekken meteen na de training in sportoutfit naar huis. Sommige miniemen bezoeken na het douchen de kantine, waar ouders hen opwachten. Na de training op woensdag gaan de meesten samen met hun ouders meteen naar huis; na de training op vrijdag blijven enkele kinderen (waarvan de ouders ook aanwezig zijn) nog iets drinken en sommigen halen frieten in de friettent op de hoek, om die in de sportkantine op te eten.

Een maal per week spelen de ‘miniemen 1’ en de ‘miniemen 2’ een **wedstrijd**. Er wordt op provinciaal niveau gespeeld, altijd vijf sets per wedstrijd.

Als de miniemen een thuiswedstrijd spelen, worden ze drie kwartier op voorhand aan de zaal verwacht. Ze kleden zich om, helpen bij het opstellen van het speelveld en warmen zich op. Bij een uitwedstrijd hangt het uur van afspraak af van de afstand van verplaatsing en het speelschema van de thuisclub.

In de jeugdreeksen wordt er gespeeld in een 4 tegen 4 opstelling. De ‘miniemen 1’ bestaat uit vijf meisjes. Tijdens de observatieperiode was één van hen geblesseerd, zodat alle leden van de miniemen 1 tijdens elke wedstrijd aanwezig moesten zijn en de volledige wedstrijd moesten uitspelen. De overige zes miniemen maken deel uit van de miniemen 2.

⁶ Citaten uit het gesprek met de trainer.

Na de wedstrijd douchen de miniemen of ze kleden zich om en gaan ze samen met hun teamgenoten nog iets drinken in de kantine. Ook de ouders van de meeste miniemen zijn dan in de kantine aanwezig.

Volleybalclub Willegem

Ook in Willegem zijn er voor de miniemen twee **trainingen** per week, op woensdag twee uur en op zaterdag anderhalf uur. De observaties werden enkel uitgevoerd op woensdag; de geplande observatie op zaterdag werd afgelast omdat de training niet doorging. De miniemen worden enkele minuten voor de start van de training in sportuitrusting in de sporthal verwacht. De miniemen en de trainster arriveren vijf à tien minuten voor aanvang in sporttenu. Er wordt geen gebruik gemaakt van de (wel aanwezige) kleedkamers. Sommige kinderen wisselen voor aanvang van de training nog snel even van schoenen, aan de rand van het speelveld.

Wie te laat aankomt, wordt daarop aangesproken.

Het speelveld wordt door de miniemen en de trainster opgebouwd. Wanneer alles is klaargezet roept de trainster alle miniemen samen en variërend per training vraagt ze wie er allemaal aanwezig zal zijn op de wedstrijd, waarom bepaalde miniemen te laat zijn,...

De trainingen zelf kennen een gelijkaardige algemene opbouw als in Mersbergen: *“Wij hebben eerst een opwarming, daarna komt alles aan bod wat je in volleybal doet, toetsen, aanval, receptie; en dan als afsluiter spelsysteem of match.”*

Wel wordt het spelsysteem in Willegem meer ingevuld als match, terwijl de trainer in Mersbergen kiest om ook in het spelonderdeel zoveel mogelijk balcontact te verzekeren. De match is er in Willegem (drie tegen drie of vier tegen vier, naargelang het aantal aanwezige miniemen), *“zodat ze genoeg spel hebben. Maar tegen het einde van het seizoen gaat dat minder en minder worden. (...) Nu is het echt vooral het spel leren kennen.”*

De training is dan ook gericht op het leren kennen van het spel en de spelregels. Daarnaast bouwt de trainster in Willegem ook een duidelijk competitie-element in doorheen de trainingen. Bij verschillende opdrachten zijn er zo winnaars en verliezers. De winnaars mogen dan een opdracht verzinnen voor de verliezers (zoals pompen of rondjes lopen).

De training is samengesteld uit oefeningen die een combinatie zijn van rennen, gooien, toetsen, receptie, en competitie. Die afwisseling zorgt er mede voor dat de trainingen een ‘speels’ karakter krijgen, eerder dan een doorgedreven training van een bepaalde techniek.

Daarnaast worden de oefeningen doorgaans uitgevoerd in groepen, waardoor er stukjes ‘wachtijd’ ontstaan alvorens een miniem aan een oefening kan beginnen – wachtijd die eventueel door de kinderen zelf kan ingevuld worden.

De training wordt ook in formele zin vaak onderbroken. Er zijn vele korte drankmomenten voorzien: pauzes van een paar minuutjes. Dit lijkt bij het beleid van de club te horen; de website van de club verwijst ook naar het belang van drinken. Ook op deze manier zijn er dus meer ‘vrije’ momenten beschikbaar voor de kinderen dan in Mersbergen.

Na de training ruimen de miniemen samen met hun trainster het speelveld op. Daarna stellen ze zich op in een kring, steken de armen uit naar het midden en roepen “Willegem” terwijl ze hun handen in de lucht gooien. Daarna verlaten alle miniemen de

sporthal, zonder eerst naar de kleedkamers te gaan of de kantine te bezoeken. De kinderen spenderen in Willegem dus niet meer tijd dan noodzakelijk in de sportclub.

Een maal per week, op zaterdag, spelen de miniemen een **wedstrijd**. Dit gebeurt op provinciaal niveau, telkens in wedstrijden van vijf sets.

Bij een thuismatch worden de kinderen een half uur op voorhand aan de zaal verwacht. Ze helpen bij de opstelling van het veld en warmen zich op. Een half uur is daarvoor eerder kort, maar de zaal is daarvoor door een andere sportclub bezet zodat er niet meer tijd is.

Wanneer de miniemen een uitwedstrijd spelen variëren de tijden, afhankelijk van de afstand van verplaatsing en het speelschema van de thuisclub. Aangezien de miniemen ook trainen op zaterdagochtend valt de training soms weg omdat er een wedstrijd gespeeld moet worden. Als de training niet wegvalt gaan de miniemen tussen de training en de wedstrijd door nog naar huis.

4. Waarom kinderen (graag) volleyballen

Om te begrijpen hoe kinderen hun tijd in de volleybalclub beleven, is het niet enkel nodig om de tijdsordening van de clubs te begrijpen. De kinderen zelf zijn op een bepaalde manier bij de club terecht gekomen en hebben hun eigen redenen om graag volleybal te spelen. Ook hierin blijken relevante verschillen te bestaan tussen de twee geobserveerde clubs.

4.1. Waarom zijn kinderen lid (geworden) van de club?

Kinderen zijn niet als een geïsoleerd individu lid van een club. Hun lidmaatschap is niet toevallig maar sociaal bepaald, familiale banden en vriendschapsnetwerken. Dit blijkt ten overvloede uit de gesprekken die met de miniemen uit beide clubs werden gehouden.

Een erfelijk lidmaatschap

Om uit te leggen hoe zij bij de volleybalsport of de concrete volleybalclub zijn gekomen, of ook als antwoord op de vraag wat er zo leuk is aan volleybal, verwijzen de kinderen spontaan en massaal naar het feit dat ouders, broers of zussen, nichten of neven ook volleybal spelen of speelden, al dan niet in dezelfde club. Lidmaatschap van de volleybalclub is dus in belangrijke mate 'erfelijk'. Zeker in volleybalclub Mersbergen is dat uitgesproken het geval.

Tine: Hoe zijn jullie eigenlijk bij volleybal terecht gekomen? Waarom volleybal?

Femke: Heel mijn familie volleybalt.

Saar: Omdat mijn papa hier heel lang geeft gespeeld. (...) Mijn papa speelde hier ook en mijn opa is hier nog scheidsrechter geweest.⁷

Nina: Mijn mama speelt zelf volleybal, dus zij vond dat ik dat eens moest proberen. Toen ik in het eerste leerjaar zat ben ik eens een half jaartje komen proberen. (...) En ja, dan vond ik dat wel heel tof en ondertussen doet mijn kleine broer dat ook, dus.

Fran: Mijn zus deed dat en daarna mijn broer, dus ik ook (lacht).

Naomi: Mijn mama die was vroeger aan het volleyballen en toen wou ik dat ook eens proberen en dan is dat zo begonnen.

Lize: Mijn papa heeft in zijn jeugd ook gevolleybald maar toen kreeg hij last van zijn knieën en dan is hij gestopt. Dan is mijn oudste zus beginnen volleyballen en dan ook mijn andere zus en ja, dan heb ik ook gevolleybald.

Ook in Willegem zijn die familiale banden belangrijk in de 'rekrutering' van sportclubs. Ouders die zelf volleybal speelden moedigen hun kinderen aan om die sport ook eens te proberen. "Mijn moeder heeft vroeger ook volleybal gedaan en die zei ook dat dat tof was" (Marte). Louise koos voor volleybal "omdat mijn zus hier al speelde en mijn ouders hebben hier ook gespeeld." En ook Milan zet een dergelijke familielijn verder:

Tine: Waarom had je voor volleybal gekozen, Milan?

⁷ De citaten komen uit de duogesprekken met de kinderen. Behalve de naam van de onderzoekster (Tine) zijn alle namen pseudoniemen. Wanneer dit niet uit de context blijkt, wordt na het citaat aangegeven of het komt uit de gesprekken in Mersbergen (*[M.]*) of in Willegem (*[W.]*).

Milan: Omdat mijn opa in het secretariaat zit, die is daar bij en vanaf ik klein was, was hij bezig met volleyballen en dat zit ook in de familie. Mijn papa, mijn mama heeft dat even gedaan en ja, mijn grootouders ook en daarom dacht ik, misschien is dat ook wel een leuke sport en ik ben dat beginnen te doen.

Milan zegt niet snel te zullen stoppen met volleybal: *“Ik wil de traditie houden”*.

Verder verwijzen de kinderen naar familieleden als een inspiratie om volleybal te gaan spelen. Neven of nichten speelden al langer volleybal (meestal in een andere club), en op zoek naar een nieuwe sport hoorden de kinderen dat volleybal wel leuk was.

Vrienden steken elkaar aan

In **Mersbergen** zijn heel wat van de miniemen samen nauw met elkaar verweven in **vriendschapsnetwerken**: ze zitten of zaten op dezelfde school, delen nog andere vrijetijdsactiviteiten en spreken met elkaar af. Dat is niet beperkt tot enkele vriendinnenparen, maar het gaat veel breder.

Fran: Dat komt, op school wordt dat overgebracht. Wij zaten samen op school. Ja, dan wordt dat op school overgebracht van, “ja, ik doe volleybal en zo” en dan zaten we op den duur zo met Saar, gij (Nina), Femke, ik, en Tia.

Nina: Ja, gewoon met heel veel van onze klas.

De volleybalclub is één van de plaatsen waar de meisjes elkaar zien, ook wanneer ze – zoals in de leeftijdscategorie van de miniemen – de overgang maken van de lagere naar de middelbare school en dus soms in andere scholen belanden. De gesprekken met de meisjes geven duidelijk de densiteit van deze netwerken weer.

Tine: Jullie zaten samen op school, doen samen dictie en volleybal, en hoe zit het dan met de anderen van jullie team? Zien jullie elkaar nu nog buiten volleybal?

Fran: Ik zie Femke nog buiten de volleybal. Ik doe daar nog dans mee.

Tine: En samen afspreken?

Nina: Nee, nog niet echt.

Tine: Of dat ze bij u komen slapen of zo?

Nina: Ja, af en toe eens.

Fran: Ja, Femke, die komt bij mij wel spelen.

Nina: Ja, Saar, die komt ook wel bij mij spelen. Saar die ken ik ook al... al heel mijn leven eigenlijk. Vanaf ik mij herinner.

Tine: Misschien zie ik het nu verkeerd maar eigenlijk kennen jullie elkaar hier allemaal heel erg goed?

Nina: Ja, we kennen elkaar heel goed en we komen allemaal heel goed overeen. We zijn eigenlijk een heel hechte groep zo met de volleybal en de meesten die zaten op onze vroegere school samen in de klas. Wij kennen elkaar allemaal al heel lang.

Tine: Zien jullie elkaar ook buiten de club?

Femke: Ja, ik zit met haar (Saar) in de klas en Fran dat is mijn beste vriendin. En Nina woont niet zo ver van mij en Naomi zit bij ons op school.

Saar: Ja, ikke, Fran, Nina, Tia, wij zaten allemaal samen in de klas. (...) En nu zitten wij op Virgo [school], samen met Femke, en Naomi is daar nu ook, maar die kenden wij al van de volleybal.

Tine: En de anderen die niet bij jullie op school zitten, zie je die nog buiten de volleybal?

Saar: Ik ga soms bij Lize slapen en Emma zit bij ons op school en Lotte is mijn nicht, dus (lacht).

In **Willegem** zijn dergelijke vriendschapsnetwerken er duidelijk niet: eerder gaat het om individuele vriendinnenparen, en voorts blijken de vriendschappen zich vooral te beperken tot het volleybal zelf. De kinderen zijn er ook eerder in de club terechtgekomen omdat ze met één vriend of vriendin waren meegekomen, maar minder of niet met de idee om dan samen te kunnen volleyballen. Warre kende wel iemand, *“maar die speelde dan wel in een hogere groep, een vriend van in het lager, en ja, via hem ben ik dan hier gekomen.”* Ook Marte kende *“vrienden van mij die dat ook deden en die vonden dat hier wel tof. (...) Die zitten een beetje hoger, allee, die zijn een beetje ouder.”*

4.2. Wat maakt volleyballen zo leuk?

Ondanks de verschillende aanpak van de trainingen in Mersbergen en in Willegem en de verschillen in de sociale netwerken waarin de kinderen zich bevinden, geven de kinderen uit beide clubs aan zich goed te amuseren in de sportclub. Natuurlijk blijven alleen de kinderen in de sportclub die er hun gading vinden; de ‘afvallers’ zijn in dit onderzoek niet geobserveerd of bevraagd. De kinderen die we wel observeerden en spraken zijn gemotiveerde kinderen: zij komen, soms al gedurende jaren, elke week meerdere keren naar de club, wat toch een aanzienlijk engagement is, zeker op de dagen waarop wedstrijden worden gespeeld. Volleybal bekleedt dus een belangrijke plaats in hun vrijetijdsbesteding. Kinderen kunnen zich over het algemeen wel vinden in de duur en hoeveelheid van de trainingen en wedstrijden, maar niemand verlangt naar nog meer volleybaltijd. *“Het is zwaar maar het is tof,”* zegt Nina (Mersbergen), die misschien wel iets kortere trainingen zou willen: *“ik vind het net iets te lang. Zo net.”* In Willegem, waar de tweede training net als de wedstrijden op zaterdag valt, stelt Jade voor om de zaterdag alleen match te doen. Twee trainingen per week zijn *“misschien wel goed om beter te kunnen volleyballen, maar ‘t is op een zaterdag wel veel.”*

Het zijn inderdaad vooral de wedstrijddagen die soms wat te lang duren, zeker bij uitwedstrijden, wanneer er soms vroeg opgestaan moet worden en het volleybal extra veel tijd in beslag neemt – tijd die andere leuke dingen in de weg kan staan.

Nina: Vorige week waren wij, vier uur zijt ge eigenlijk kwijt in totaal, en soms is dat wel spijtig als je tijd wil maken voor iets anders.

Fran: Want vaak komt mijn klein neefje, die komt dan net op het uur dat ik ga volleyballen en dan heb je wel eens spijt. Die is vier jaar, daar is echt wel veel mee te beleven en dan is dat echt wel spijtig dat je dat soms mist. [M.]

Het leuke aan volleybal is het contact met de vrienden en dus gewoon de ontspanning, maar ook wel het ‘goed (leren) kunnen volleyballen’ op zich, en dan vooral het plezier van het wedstrijden spelen.

Vrienden

Tine: Wat is er hier dan zo tof?

Milan: Gewoon, dat zijn hier allemaal toffe mensen en, ik amuseer mij hier. [W.]

Uit de gesprekken met de kinderen blijkt dat in beide ploegen de vrienden de belangrijkste bron van plezier zijn in de volleybalclub. Femke vindt volleyballen

ontspannend – “vrijdagavond na school, efkes u ontspannen” – en definieert die ontspanning als “met al uw vriendinnen samen zijn en zo”. Er is wel een trainer die zegt wat je moet doen, maar, zegt haar gesprekspartner Saar, “ondertussen praat je heel veel en lach je heel veel. Allé, dan ga je nog samen naar de kleedkamer en dan blijf je nog keilang in de douche hangen en dan praat je heel veel.” Beide meisjes beamen dat de vriendinnen eigenlijk het leukste zijn aan volleybal.

Vrienden zijn belangrijker dan het goed volleybal spelen zelf, zegt Warre (Willegem), “want zo goed zijn we nu ook niet”. “Nee”, beaamt zijn gesprekspartner Louise: “want het is meer om het... het is meer ‘leuk’”.

Uit de gesprekken in Mersbergen blijkt **dat vriendinnen dé motivering zijn om te blijven spelen**: om er elke keer weer te staan, en om jaar na jaar te blijven doorgaan, ook als de twijfels toeslaan.

Saar speelde als kind lang bij de bengels, de jongste leeftijdscategorie, maar verteerde haar overgang naar de oudere leeftijdsgroep niet goed. “Dat was zo met tien man en die begonnen dan direct al aan te vallen en zo en ja, ik kon dat niet, dus dan was ik ermee gestopt. Omdat ja, ik kende daar ook niemand.”

Tine: Je zegt, ik kon niet aanvallen, vond je het daardoor niet meer leuk?

Saar: Nee, want dan zag ik altijd Tia, mijn beste vriendin, en die zat dan bij de overkant van het veld, bij de bengels, en dan miste ik die omdat ik daarmee wilde spelen. Ik kende daar alleen één jongen van twee jaar ouder van mijn school en dat was niet zo tof.

Het is niet zo dat kinderen sowieso de volleybalclub zouden verlaten als hun (beste) vrienden er zouden weggaan, ook omdat ze na verloop van tijd meer mensen leren kennen in hun club of groep. Maar vriendinnen motiveren elkaar wel om te blijven volleyballen.

Fran: Soms denk je zo van ja kom, we gaan vandaag een keer volleyballen. Maar vaak is het zo van, ja, we gaan vandaag een keer naar de volleybal want dan zien we die terug en die.

Nina: Want ja, het is natuurlijk ook wel vermoeiend en soms, als je moe bent is het echt van ‘bwaa, ik heb geen zin’. Maar dan toch van ja, ik wil toch iemand eens terugzien, dus dat gebeurt wel.

Nina en Fran wijzen op het belang van de vriendinnen om, ook als ze eens geen zin hebben, toch te gaan volleyballen: dan zie je elkaar terug. Dat gaat ook verder: het contact met de vriendinnen is cruciaal in de keuze om – in de overgang naar de middelbare school – toch te blijven volleyballen.

Tine: Denken jullie nog lang te gaan volleyballen?

Fran: (zucht)

Nina: Ik moet eerlijk zeggen dat ik dit jaar mijn twijfels had om nog verder te doen.

Fran: Ja ik ook.

Nina: Euhm, ik ben heel veel met toneel bezig en ik doe dat liever dan volleybal. Ik doe dan ook nog chiro en ik zit nu in het eerste middelbaar, dus ik heb veel huiswerk. Allé, ik was eraan aan het twijfelen maar dan dacht ik van ja, dan ga ik... dan heb ik eigenlijk echt dankzij de vriendinnen nog voort gedaan. Dan dacht ik echt van ja, Femke, Saar, Tia, iedereen, ik ga die echt niet meer vaak zien. Dus dan dacht ik echt van, ja kom, we doen er nog een jaartje bij, of twee.

Fran: Ja, ik heb eigenlijk samen met Nina in twijfel gestaan.

[de meisjes lachen, kijken elkaar aan en zeggen ja, ja]

Tine: Jullie hebben daarover met elkaar overlegd, precies?

Nina: Ja.

Fran: Ja, samen op school was dat dan zo van "volleybal, ik denk eigenlijk niet dat ik dat nog lang ga doen (zucht)". "Ja, ik ben eigenlijk ook van plan van te stoppen." Al die dingen. Vorig jaar hadden we ook niet de leukste trainer moet ik zeggen. (...) Ik ben eigenlijk ook verder gegaan met volleybal omdat ik dan dacht, misschien zie ik ze dan niet meer zo vaak.

Tine: Bang om u vriendinnen kwijt te raken?

Nina: Ja.

Vriendinnen én goed kunnen volleyballen

Het is niet altijd eenvoudig om te zeggen wat nu het leukste is aan volleyballen: het contact met de vriendinnen, of het plezier van de sport zelf. **Voelen dat je steeds beter kan volleyballen** is immers ook een belangrijke motivatie. De meisjes in Mersbergen spelen vaak al enkele jaren, soms al vanaf hun zes jaar, zodat ze zich in die tijd beter voelen worden in het volleyballen en er daarom meer plezier in vinden.

Tine: Wat is er zo leuk aan volleyballen?

Naomi: Gewoon dat je zo samen speelt en als je eens een punt maakt, dan is dat wel leuk voor uzelf, dan ben je wel trots op jezelf. Het is eigenlijk wel leuker als je volleybal kunt. Als je het nog minder goed kunt dan is het nog wel even wachten voor je het echt keileuk gaat vinden.

Lize: Ja, dat is frustrerend.

Tine: betekent het dan, dat je het eigenlijk heel lang niet zo leuk gevonden hebt?

Naomi: Ik vond het wel leuk omdat je het dan begint aan te leren maar nu is het leuker omdat je nu al meer kunt.

Een aantal kinderen in Mersbergen is in de lange periode dat ze volleybal spelen ook wel eens gestopt met volleybal, om na een paar jaar terug verder te gaan. Dat heeft wellicht onder meer te maken dat het een tijd duurt vooraleer volleybal echt goed aangeleerd kan worden, omdat het nogal wat motorische (coördinatie)vaardigheden vraagt. Voor sommigen duurt het dan ook te lang voor er echt van volleybal sprake is ("dat was nog niet echt volleyballen"), terwijl voor anderen het volleybaltechnisch niveau nog te hoog ligt ("ik kon dat niet dus ben ik ermee gestopt").

Vooruit gaan is dan ook prettig, maar zonder dat de vriendinnen daarom onbelangrijker worden:

Naomi: Ik vond het heel leuk bij de [lager gerangschikte] miniemen 2, maar ik was wel trots op mezelf dat ik ineens een stap vooruit mocht.

Tine: Dus dan gaat het erom dat de één beter is? Of is de één ook leuker dan de twee?

Lize: Ik weet het niet maar mijn vriendinnen zitten vooral bij de miniemen één en dan vind ik het daar natuurlijk wel leuker dan bij de twee.

Vooraf bij de technisch meer onderlegde speelsters spelen vriendschap én 'goed kunnen' een grote rol. In Mersbergen is er het onderscheid tussen de 'miniemen 1' en de 'miniemen 2'. Dat is een wat vaag onderscheid omdat beide groepen samen trainen en de vriendschappen ook doorheen beide groepen lopen. Toch is het duidelijk dat de groepen op basis van spelniveau worden gemaakt. De trainer duidde de miniemen 2 tijdens een gesprek aan met de term "de beginnelingen, allé ja, de miniemen 2 bedoel ik." De meisjes van miniemen 1 spreken evenwel alleen met een zekere schroom over het niveauverschil.

Saar: Ja, ik weet dat niet, omdat, dat is misschien een beetje grof of zo maar ik vind dat wij ['miniemen 1'] een beetje beter spelen [dan de 'miniemen 2']. En ja, ik heb het liever want wat ik heel tof vind aan volleybal is kunnen slagen en nu kan ik betere passen krijgen van Femke dan van Fran of zo. En ja, dat is toffer een beetje. [begint zeer aarzelend aan deze uitleg]
Femke: Ja, ik vind dat, dezelfde uitleg als Saar.

Femke en Saar hebben het moeilijk om te kiezen tussen 'spelen met de miniemen 1 maar dat zijn saaie meisjes', en 'spelen met je vriendinnen maar dan in de miniemen 2'. Ze neigen naar het laatste ("ik denk dat ik dan voor de 'twee' zou kiezen"), maar vinden het erg moeilijk om een keuze te maken.

En voor de sport

De kinderen van Willegem maken wat meer een onderscheid tussen de aspecten van vriendschap en de sportieve aspecten. Die worden wel degelijk genoemd, maar blijven al bij al wel marginaal.

Tine: Wat is er nu eigenlijk zo leuk aan volleybal?

Renske: Ik weet niet, soms krijg je het echt wel warm, dus je doet echt aan sport en ik vind het echt heel leuk.

Enkele kinderen wijzen op sporten als uitlaatklep: "Als je zo gans de week school hebt gehad, zo één dag even alles van u af sporten. Ik weet niet hoe je dat moet zeggen (lacht)" (Marte). Een enkeling ging volleyballen "omdat ik wou vermageren" (Milan).

Bij sommige kinderen is volleybal de geslaagde uitkomst van een langere zoektocht naar een geschikte sport. Dat volleybal een teamsport is, is voor hen belangrijk.

Marte: Vroeger deed ik zwemmen en dat was altijd gewoon baantjes zwemmen en commanderen van 'ja, dat is niet goed en je moet vaker in de week komen' en euhm, dat was niet meer zo leuk. Dan heeft mijn nicht gezegd, van volleybal is heel leuk en zo. Mijn moeder heeft vroeger ook volleybal gedaan en die zei ook dat dat tof was.

(...) Ook, als je in een team zit en je speelt bijvoorbeeld een wedstrijd, als je iets verliest, dan is heel het team schuldig en niet jij alleen. Omdat, toen ik zwemmen deed, was ik dat alleen die dan iets fout had gedaan. En nu zit ge samen in een team. [W.]

Warre: Ik zocht een sport, het liefst een teamsport en dan ben ik hier gekomen.

Tine: Waarom een teamsport?

Warre: Ja, ik weet het niet, ik heb dat gewoon het liefst.

(...)

Tine: Wat is er zo leuk aan volleybal?

Warre: Euhm, het is een teamsport en je komt ook niet echt in contact met de tegenstanders, zoals bij voetbal, dan kan je niemand duwen. [W.]

5. Sporttijd: leren volleyballen

De observaties tijdens de trainingen en wedstrijden tonen dat de tijd die op de volleybalclub doorgebracht wordt, werkelijk zeer overwegend 'sporttijd' is, en maar heel beperkt tijd die nodig is voor de organisatie, wachttijd, rusttijd, of tijd waarin de kinderen informeler spelen, babbelen of anderszins vriendschappen onderhouden. De focus ligt in de sportclub op het doelgericht goed leren volleyballen, en dus om het beheersen en bewegen van het lichaam, op het aanleren van volleybaltechnische vaardigheden en het ondersteunen en corrigeren hiervan.

Dit 'leren volleyballen' (hier besproken in deel 5) verloopt evenwel samen met een ander leerproces, dat in deel 6 aan bod zal komen: de socialisering in een 'cultuur' die het 'goed leren volleyballen' ondersteunt door intens, geconcentreerd en aan een hoog tempo te sporten. In de volleybalclub van Mersbergen is dit verwerven van die cultuur zeer manifest aanwezig; in Willegem gaat dit een stuk lossier.

Kinderen komen naar de volleybalclub 'om te leren volleyballen': dat is het duidelijke eerste doel van het lid zijn van een club en het volgen van de trainingen – inclusief het spelen van wedstrijden. Het overgrote deel van de tijd op de volleybalclub wordt dan ook daaraan besteed; wie de kinderen observeert, ziet ze vooral oefenen/leren volleyballen. Over de opbouw van de training hebben we het in deel 3 reeds gehad. Hij geeft structuur en een verhaal aan het 'leren volleyballen': de opwarming, het oefenen op volleybaltechnische elementen, en het oefenen op spelfases. De train(st)er heeft hier zeer sterk de organisatie in handen. Hij of zij is de 'leraar' die de leeromgeving creëert, de kinderen motiveert en ondersteunt in hun leerproces. Maar ook de kinderen spelen een actieve rol in dit leerproces: ze leren aan en van elkaar of vragen zelf uitleg of ondersteuning aan de trainer.

5.1. De trainer als leraar en motivator

In wezen is een training opgebouwd uit een opeenvolging van oefeningen die eerst door de trainer worden uitgelegd en daarna worden uitgevoerd door de kinderen, hierin verder ondersteund, geëvalueerd en gecorrigeerd door de trainer. Dat is een bij uitstek pedagogische omgeving. Toch wordt die door de kinderen niet als schools ervaren: het leren is actiever (lichamelijker) en minder dwingend.

Jade: Op school leggen ze meestal gewoon uit en dan moet je dat na kunnen doen. Dan is dat zo keisaai om te maken en dat interesseert u soms wel niet. Bij de volleybal vind ik dat anders omdat je daar zo echt bij kan bewegen. En op school ga je ook niet zo keihard zitten te bewegen als je een oefening moet maken (lacht).

Tine: En jij zie jij een gelijkenis tussen school en trainingen of is dat heel anders voor u?

Manon: Dat is anders want hier wordt het meestal ook voor gedaan. Soms doe je het hier niet helemaal omdat je er dan geen zin in hebt en op school moet dat dan wel.

Tine: En hier hoeft dat niet zo?

Manon: Nee.

Jade: Bij [trainer] Hilde is dat niet zo maar bij Peter [een andere trainer], die legt zo keiveel uit en zo keimoeilijke woorden gebruiken, en dat vind ik echt niet leuk.

[W.]

In Mersbergen bestaan de trainingen uit een hele reeks korte en snel opeenvolgende oefeningen. Meestal zijn er dan twee meisjes die, begeleid door de uitleg van de trainer, de oefening voordoen, waarna de eigenlijke oefening (per twee) kan beginnen. De trainer houdt zich vrij strikt aan dit vaste stramien. In Willegem wordt de oefening, die vaker in groepjes gebeurt, veeleer verbaal uitgelegd of door de trainster voorgedaan. De kinderen kijken over het algemeen aandachtig toe.

Wanneer duidelijk is dat een oefening niet helemaal goed begrepen is wordt aan de kinderen in kwestie de uitleg nogmaals gedaan.

Hilde ziet dat het niet goed gaat en vraagt hardop aan iedereen: “weten jullie hoe het moet?” “Ja,” antwoordt één jongen. “Doe jij het dan maar even voor,” zegt ze. De jongen begint verbaal een beetje uit te leggen. “Nee, voordoen,” zegt Hilde, “jij wist toch hoe het moest?” De jongen glimlacht naar Hilde [hij weet het blijkbaar toch niet] en Hilde doet de oefening voor.⁸ *[W.]*

De coaches leggen inderdaad niet alleen uit, maar spreken de kinderen ook rechtstreeks aan op hun onderlinge leercapaciteiten. Zo worden de oefeningen in Mersbergen meestal voorgedaan door twee meisjes die de oefening volgens de instructies van de trainer voortonen, of wordt het commentaar van een van de kinderen overgenomen door de trainer.

Op het einde van een oefening zijn de ‘miniemen 1’ al klaar en zijn de ‘miniemen 2’ nog een spelfase aan het oefenen [ze trainen samen maar doen deze oefening apart]. De miniemen 1 kijken toe. Tijdens een spelfase zegt Lize, die bij de miniemen 1 hoort, iets tegen de trainer, die op dat moment naast haar staat. “Lize heeft één heel belangrijk ding gezegd”, zegt de trainer luidop: “Fran staat uit het terrein. Dat klopt, dus Fran, zet u in het terrein.” De miniemen griffelen. *[M.]*

Tijdens de uitvoering van de oefeningen is de trainer een constant aanwezige pedagogisch begeleider: hij of zij is loopt rond in de zaal en ondertussen bijna voortdurend aanwezig met commentaar, aanmoedigingen, individuele instructies en bijsturingen: “goed”, “actie”, “kom op, mannen”, “ goed zo”, “ mooi en hoog spelen”, “goed, bovenhands, onderhands, niet te dicht gaan staan, goed zo,... en goed, goed, controle, spelen...”

Ook een **wedstrijd** is in de miniemenreeksen opgevat als een gelegenheid om te oefenen. Niet het resultaat telt voor de trainers, maar het oefenen op techniek en spelfases. Dat is ook te merken in de commentaar en de ingrepen van de coaches. Die willen bijvoorbeeld dat opslagtechnieken ook in de match ingeoeffend worden, ook al gaat het bovenhands opslaan vaak nog niet goed: “Probeer drie keer goed onderhands en daarna drie maal goed bovenhands.”

⁸ Deze (niet-cursief afgedrukte) citaten komen uit de observatienota's en zijn minimaal geredigeerd. Ook hier wordt, wanneer dit niet uit de context blijkt, aangegeven of de citaten komen uit het veldwerk in Mersbergen (*[M.]*) of in Willegem (*[W.]*).

In dezelfde, niet-competitiegerichte lijn liggen de keuzes om speelsters te wisselen: de coaches willen de speeltijd van de kinderen ongeveer gelijk verdelen.

Zo ook leggen de coaches de nadruk op het plezier: “Veel plezier, amuseer u maar hé” roept de coach van Mersbergen net voor de wedstrijd begint. “Lachen hé”, zegt de trainster van Willegem na haar uitleg tussen twee sets, net voor de miniemen weer het veld opgaan.

Tussen de sets of tijdens de time-outs geven de coaches, met de kinderen in een kring rond zich, uitleg, ze evalueren het spel of houden ze een peptalk (“jullie kunnen volleyballen, jullie zijn goed” (Mersbergen); “mannen, dat was keigoed hé” – ook al is de set net verloren (Willegem)).

Maar ook tijdens de wedstrijd zelf zijn de coaches constant verbaal aanwezig terwijl ze aan de zijlijn van het veld staan, om fases te becommentariëren (“ge moet roepen hé [als je de bal pakt]”) en te corrigeren (“Naomi, speel eens gewoon omhoog, zoals je het leert”) en om de spelers te motiveren (“goed zo Naomi”). Ook in de wedstrijd zelf leren kinderen dus volleyballen:

Warre slaat de bal uit. Hilde doet aan de zijlijn even voor welke houding hij had moeten aannemen. Warre doet haar na, terwijl hij nog op het veld staat en voor de bal opnieuw wordt gespeeld. *[W.]*

Toch is een wedstrijd ook een andere pedagogische omgeving dan een training. De nadruk komt er haast automatisch te liggen op het competitieve als motor voor geconcentreerd, actief en aan een hoog tempo bewegen en spelen. Zo ondersteunt de trainer het ‘goed kunnen’ volleyballen van de kinderen (“Je ziet het, als er wat concentratie is, dan gaat het hé”), ook al lukt het in de praktijk niet altijd. Het is de intentie en de motivatie die telt:

Dan valt de bal op de grond aan de kant van Mersbergen. Een punt voor de tegenstander. “We zijn snel aan het spelen en dan mag je fouten maken,” roept de coach naar de meisjes. *[M.]*

Anderzijds kan de nadruk in de commentaren ook komen te liggen in de negatieve evaluatie van diezelfde aspecten wanneer het niet goed gaat. Tijdens de observaties was dit zeer uitgesproken het geval in de wedstrijd van de hoogst gerangschikte ploeg, de ‘miniemen 1’ van Mersbergen. Sinds dit seizoen spelen zij in een hogere reeks, met sterkere tegenstanders. Met name de pauzes tussen de sets of de door de coaches aangevraagde time-outs die het spel even stilleggen, zijn momenten van expliciete (en bovendien publieke) evaluatie van de ploeg of van individuele speelsters.

De trainer vraagt een time-out aan bij een score van 5-24 voor de tegenstander. Als de miniemen rond hem in een kring verzamelt zijn zegt hij “Wat gebeurt er? Ik heb 1 mooie rally gezien en dat is al.” (...) “Jullie zijn te laat. Je bent maar zo aan het rondlopen. Je hebt hier geen tijd om traag te reageren. Lopen!!” zegt hij.

“Saar, vijf keer uw fout hé omdat ge niet beweegt. Ge wacht en ge wacht en ge wacht. Het zelfde voor u hé Hanne”. Saar en Hanne kijken de coach aan en knikken ja als de coach tegen hen spreekt.

Na de wedstrijd vertelt de coach dat sommige van de ‘miniemen 1’ een beetje arrogant zijn en weten dat ze goed zijn, en dat ze daarom hun best niet doen. Daarom spreek hij ze af en toe streng toe. De meisjes weten dit ook zelf:

Lize [miniemen 1]: Ja, hij [de trainer] weet dat we het kunnen, maar soms concentreren we ons niet genoeg en dan maakt hij zich wel eens kwaad omdat hij weet dat we het kunnen.

5.2. Kinderen als actor in leren en motiveren

De observaties tonen ondubbelzinnig dat de meeste kinderen de oefeningen gewoon graag zo goed mogelijk willen doen. Ze vinden motivatie in elkaars enthousiasme. Ze testen bij het ophangen van het net zelf even uit of het net op de goede hoogte hangt door te springen en een smash-beweging te maken, concentreren zich bij de opslag of proberen een oefening al tijdens de uitleg even deels uit te voeren.

Terwijl de trainster praat over het door de knieën gaan, zetten sommige kinderen het meteen om in praktijk en demonstreren even dat ze door de knieën gaan. *[W.]*

De uitdaging is daarbij belangrijk. Goed bovenhands kunnen opslaan – en daar dus ook voor trainen – is een betrachting van veel meisjes, ook al lukt dat vaak nog niet zo goed. Als de bal er, zoals in het ‘echte’ volleybal, goed overgaat bij een bovenhandse opslag, vormt dat een bron van plezier in het spel. Nu en dan proberen kinderen ervoor te zorgen dat ze bovenhands ‘mogen’ opslaan.

Lize is weer aan de beurt voor de opslag. Ze vraagt aan de hulptrainster die naast haar staat of ze onderhands moet opslaan. Die zegt: “[hoofdtrainer] Wim zegt dat jullie onderhands moeten opslaan.” Lize trekt haar neus op, botst de bal twee maal en slaat onderhands op. *[M.]*

Lize wil graag bovenhands opslaan en probeert van de mogelijke onwetendheid van de hulptrainster over de instructie van de oefening gebruik te maken om toch bovenhands te mogen opslaan. Maar ze vangt bot.

Natuurlijk zijn er individuele verschillen in motivatie.

De miniemen beginnen weer meteen aan de opdracht. Enkele van de vijf paren zijn zeer fanatiek. Ze gaan op in de opdrachten, zijn zeer energiek en rennen achter de bal aan wanneer die valt om daarna weer snel opnieuw te beginnen. Andere koppels of delen van koppels zijn wat langzamer als de bal valt en weggrolt. Ze nemen hun tijd om de bal te gaan halen. Fran sloft steeds een beetje achter de bal aan. (...) Af en toe blaast ze duidelijk zodat haar partner het kan zien. *[M.]*

Kinderen zijn heel actieve partners in hun ‘leren volleyballen’. Ze leren aan en van elkaar en zoeken ook actief de ondersteuning van de coach op. Dat kinderen zichzelf en elkaar tijdens de trainingen ook voortdurend commentaar geven, sluit aan bij hun eigen rol in dit leerproces.

Kinderen leren van en aan elkaar

Kinderen leren van elkaar. Ze doen navraag bij elkaar wanneer ze de uitleg van de trainer niet helemaal begrepen hebben, en geven elkaar wel eens instructies.

Wanneer er iets mis gaat in de oefening of hun partner nog iets verkeerd doet, staan ze elkaar in woord en daad bij. Zo hoor ik één meisje zeggen: “je moet lopen als ik bots”; een ander doet aan haar partner voor hoe je hoog moet botsen. *[M.]*

In dat onderlinge leerproces worden de kinderen soms ook ondersteund door de coach: “Zeg aan de anderen wanneer die het fout doen hé,” zegt Hilde, “we leren van elkaar.”

Het gebeurt ook wel eens dat kinderen op een vrij zelfstandige manier zelf de uitleg doen of zelf een opstelling maken. Die vorm van zelforganisatie werd wel alleen in de trainingen in Willegem geobserveerd, waar er vaak in grotere groepjes wordt getraind; in Mersbergen verlopen de trainingen te strikt en te geolied om daar ruimte voor te hebben. Zo was de trainster van Willegem tijdens de opwarming voor een wedstrijd bezig met het invullen van het wedstrijdblad, en organiseerden de miniemen hun opwarming min of meer zelf, op de manier waarop ze het gewoon waren. Nadat een loopoefening achter de rug was, vroeg Renske, “en nu?”

Milan antwoordt en zegt “met de ballen”. Hij loopt naar de ballenmand die op het veld staat en neemt een bal. De andere miniemen lopen in zijn richting om ook een bal te nemen. “Nee, nee, nee,” zegt Jade, “eerst nog achteruit.” Milan legt zijn bal terug in de mand en alle miniemen stellen zich weer, in dezelfde groepen op. Ze doen een opwarming waarin ze in groep achterwaarts naar het net lopen. Als ze allemaal weer achter de achterlijn staan zegt Milan “Nu met de ballen”. Enkele miniemen lopen naar de kar en nemen er een bal uit. Per twee stellen ze zich op, op hun veldhelft.

Nog tijdens een opwarming probeert Renske zelf een opstelling te maken. Ze gaat dicht bij het net staan en zegt tegen haar teamgenoten: “Ik ga vooraan spelen en jullie achter”. Dat moet ervoor zorgen dat de balwisselingen tijdens de oefening vlot verlopen.

Kinderen zoeken hun coach op bij leermomenten

Net zoals de trainer de kinderen bij de uitleg van de oefeningen tracht te betrekken, zoeken ook de kinderen zelf de coach op wanneer ze een vraag hebben.

Hilde legt uit: “Je speelt met de receptie vooruit”. Milan vraagt: “dus niet terug spelen?” “Nee”, antwoordt Hilde. “Oké,” zegt Milan. “Moet ik het voordoen,” vraagt Hilde, en de groep antwoordt met een ‘nee’. Op dat moment stelt één van de jongens nog een vraag. Hilde zegt hem: “kom, wij zullen even samen voordoen.” Terwijl ze de oefening demonstreren kijken de andere miniemen toe. [W.]

Ook volop tijdens een oefening stellen kinderen op eigen initiatief vragen, waaruit blijkt dat ze het graag goed willen doen.

Terwijl de oefening wordt uitgevoerd loopt Hilde rond. Als ze langs één van de jongens passeert, vraagt deze haar: “Hilde, moet ik mijn hand hier houden om te slaan?” Daarbij steekt hij zijn hand in de lucht. Hilde reageert door voor te doen waar hij zijn hand moet houden. [W.]

Zeker tijdens competitiewedstrijden maken de kinderen bij elk punt dat gevallen is, vrij consequent oogcontact met de coach. Bij twijfelgevallen vragen ze of de bal buiten was, of het een ace was, en hoe de volgende opstelling in elkaar zit.

Kinderen krijgen soms wat individuele vrijheid

Oefeningen zijn maar zeer zelden individueel aangepast, en kinderen krijgen maar een enkele keer de vrijheid om zelf iets te proberen. Dit werd enkel in Willegem geobserveerd.

In deze opdracht moeten de kinderen bovenhands over het net slaan. De kinderen kiezen daarbij zelf een plaats op het veld en de afstand tot het net vanwaar ze de bal over het net zullen slaan. Sommige miniemen staan achter de achterlijn. Anderen kiezen een plaats die dichterbij het net ligt. De kinderen schatten hier zelf in waar ze moeten gaan staan om te oefenen: krijg je de bal er van ver niet over, dan ga je gewoon een beetje dichterbij het net staan. Af en toe proberen ook diegenen die dichtbij het net oefenen even naar achter te gaan en de bal vanaf de achterlijn erover te krijgen – wat eigenlijk nooit lukt.

Wel is er tijdens de opwarmingen voor een wedstrijd vaak wat meer individuele vrijheid en een zekere mate van zelforganisatie van de kinderen.

De miniemen kiezen tijdens de opwarming zelf wat ze doen en weten duidelijk wat er van hen verwacht wordt. Eigenlijk doen ze hetzelfde als wanneer de trainster hen wel instructies zou geven: ze spelen de bal over en weer naar elkaar, toetsen, doen onderhands, kaatsen en gooien de bal, en wisselen eens van kant. Ze zijn daarbij geconcentreerd en er wordt weinig gesproken. [W.]

Kinderen geven zichzelf en elkaar commentaar

De technische oefeningen en spelfases volgen elkaar in volleybal zeer snel op; daarbij gaat het regelmatig mis, omdat het goed aanspelen van de bal in volleybal behoorlijk wat motorische en coördinatievaardigheden vergt. De fases – de onverwacht goede en de niet goed gelukte – geven dan ook aanleiding tot een voortdurende stroom van commentaar over het spel van zichzelf of de teamgenoten. Doorgaans zijn dat heel korte uitroepen (“ai”, “oeh”, “oh shit”, “oh fuck”, “oei, buiten”...); nu en dan is dat wat uitgebreider (“oh, dat gaat niet goed met mijn linkerhand”, “ik deed zo keihard naar de grond”, “oh, die was hard”, “het gaat echt niet he”). Er wordt gelachen wanneer het volkomen fout gaat (“wat doe je mij toch allemaal aan?”, “wat was dat, jong?”), of in de handen geklapt als iets erg goed gaat.

Dergelijk commentaar valt vooral te horen wanneer de kinderen iets moeilijks trachten te doen (bovenhands opslaan, een complexe oefening) en dit ook zo goed mogelijk willen doen. In die zin sluit ‘commentaar geven’, hoe summier ook, aan bij het sportethos van ‘je best (willen) doen/het goed willen kunnen’.

Soms vraagt de trainer expliciet om elkaar te corrigeren, en kinderen doen dat dan meestal op een speelse manier.

De trainster had de opdracht gegeven om opmerkingen te maken bij elkaars spel en elkaar te corrigeren. Het valt op dat de meisjes niet zeggen hoe het wel moet of wat ze verkeerd doen, maar dat ze vooral overdreven en stuntelig nadoen hoe de anderen de opdracht uitvoeren. Hier moeten ze telkens erg om lachen met z’n drieën. [W.]

Het speelse leerproces geven kinderen ook vorm door elkaar tijdens de oefeningen te misleiden en zo uit te dagen.

Bo en Marte lachen veel tijdens de oefening. Ze misleiden elkaar steeds, door heel ver of heel kort te gooien of door te doen alsof ze zullen gooien maar de bal vast te houden. “Heel goed,” zegt Bo en ze steekt haar duim op als Marte een bal onderhands terugspeelt tot recht in haar handen. [W.]

Jade en Renske voeren samen de oefening uit en praten ondertussen eigenlijk de hele tijd tegen elkaar, om elkaar in de oefening [één gooit, andere vangt onderhands op] te ondersteunen – of speelser commentaar te leveren:

“Oh, die hoepel ligt in mijn weg.”

“Oeh, sorry dat is mijn fout”.

“Ik heb de bal”

“Hoeveel zitten we?”

“Oeh, laag pakken” zegt Jade, “ Ja, ik weet het” reageert Renske

“Lach mij niet uit” zegt Jade. Renske doet de beweging die Jade maakte overdreven na. “Niet van die gekke bekken trekken,” zegt Jade. *[W.]*

Tijdens de oefeningen zeggen de miniemen ook vaak “sorry” tegen elkaar: ze verontschuldigen zich wanneer de door hen aangespeelde bal niet goed aankomt en hun spel er dus voor zorgt dat ook de ander de oefening niet verder kan uitvoeren. Een opeenvolging van dergelijke fases lokt weer commentaar uit (“Mijn God”, “Amai, ik kan niet meer hoor”) en gezucht of door de knieën zakken, ten teken dat ze het opgeven.

Samen met de aanmoedigingen die bij een wedstrijd horen, geven de miniemen, ook in wedstrijdjes tijdens een training, elkaar complimentjes (“ja, zo mooi”, “goed, Fran!”), en zetten ze elkaar aan om de oefening goed en snel uit te voeren: “sneller”, “allé, allé”, “sneller, go, go, go, lopen!”.

Het commentaar geven ligt al op de grens van het eigenlijke ‘leren volleyballen’ en (het aanleren van) de sportcultuur die in de club bestaat en die het goed leren volleyballen ondersteunt.

6. Sporttijd: socialisering in de volleybal(club)cultuur

Wat de kinderen op hun club tijdens de ‘sporttijd’ doen, is niet louter ‘leren volleyballen’. Ze leren meteen ook een hele ‘cultuur’ aan die het ‘leren volleyballen in een club’ een heel pak vlotter doet verlopen. De sportclub is dus in dubbele zin een leeromgeving: om de sport (technisch, fysiek...) te leren, maar ook om zich het sportethos en de ‘codes’ die eigen zijn aan de (specifieke) sportclub eigen te maken.

De trainer leert dit aan (bijvoorbeeld door het tempo voortdurend hoog te houden of kinderen die niet opletten daarop aan te spreken), maar kinderen internaliseren deze code ook en helpen zo om de sportcultuur van de club mee in stand te houden.

Het gaat hier in de eerste plaats om twee **doelgerichte aspecten die moeten toelaten dat er zo goed en zo veel mogelijk gevolleybald kan worden**. Het is vooreerst belangrijk om ‘je best te doen’, je in te zetten, en daarom gaat zo veel mogelijk van alle *aandacht naar het volleybal* (zie 6.1.). En omdat de training vlot en efficiënt moet verlopen, wordt er aan een *hoog tempo* en gedurende een *maximale tijdsduur* aan volleybal gedaan (6.2.).

En daarnaast is er een soort speelse onderlaag, die ook bij volwassenensport aanwezig is (maar bij kinderen ietwat anders wordt ingekleurd) en die, onder meer via de uitvoering van een aantal rituelen, de betrokkenheid bij het spel, het team en de club vergroot (6.3.).

6.1. ‘Je best doen’: inzet en concentratie

In het verlengde van het (in technisch opzicht) ‘leren volleyballen’ leren de kinderen ook om tijdens hun verblijf op de club hun aandacht zo volledig mogelijk op het volleyballen zelf te richten, en op het ‘je best doen’. De tijd moet zo goed mogelijk besteed worden. Dit stelt kinderen voor de taak om zich in te zetten en om de aandacht niet te laten verslappen.

De algemene inzet voor de training is bij de kinderen zeer groot. Zo viel in de observaties op hoe aandachtig de kinderen doorgaans luisteren naar de uitleg van de trainer. Doordat tijdens de trainingen van beide teams er vaak nog twee of drie andere trainingen of wedstrijden in één grote hal plaatsvinden, is er in de zaal veel geluid dat in de hal sterk weerkaatst wordt. Teams die elkaar aanmoedigen, ballen die op de grond gekeerd worden, fluitjes van arbiters, de coaches die instructies roepen en de aanmoedigingen van het eventuele publiek zorgen samen voor een volle ‘geluidsbeleving’. En toch valt het op dat de miniemen aandachtig luisteren, tijdens de uitleg niet met elkaar praten en zich niet laten afleiden door de drukte om zich heel in de sporthal.

Deze aandacht en inzet van de kinderen wordt bovendien door de trainers vrij consequent beloond met positieve commentaren. Het gaat erom dat ze hun best doen – ook al mislukt de oefening. De trainer in Mersbergen legt daar de nadruk op: “ze hebben het tenminste geprobeerd”.

Dat wordt door de kinderen sterk gewaardeerd.

Nina: Ik vind eigenlijk Wim wel een hele goede trainer want ik heb dat nog niet veel meegemaakt (...). Hij geeft echt bij alles wat je goed doet een compliment.

Fran: Ja.

Tine: Vind je dat fijn?

Nina: Ja, ik denk dat dat niet vaak gebeurt.

Fran: Ik denk ook niet dat dat vaak gebeurt, want soms kun je als je match speelt tegen een ploeg spelen en dan denk je: zou je nu met die trainer willen zitten? Dat is dan altijd maar van doe dat, doe dat, doe dat. Het kan ook zijn, als je iets slecht doet, dat Wim dat dan goed vindt. En het kan ook zijn dat je iets goed doet, dat hij dat slecht vindt omdat je dan maar zit te spelen of zo.

Op inzet en concentratie wordt tijdens de **wedstrijd** nog meer de nadruk gelegd. Ook al schommelen de intensiteit, de inzet en de concentratie in de (vaak zeer lange) wedstrijden voortdurend op en neer, toch blijven de spelers gedurende heel de wedstrijd bezig met het spel. Ze staan klaar om de bal aan te nemen, volgen de bal met hun ogen, gaan op de goeie plek staan... en schenken weinig aandacht aan verder nog rond het terrein gebeurt.

De kinderen geven, zowel in Mersbergen als in Willegem, aan dat ze wedstrijden of wedstrijdachtige trainingsmomenten veruit de voorkeur geven boven meer technische trainingsoefeningen. Dit is ook in de observaties duidelijk wanneer in Mersbergen toch ietwat uitzonderlijk een oefening komt die meer op een volleybalmatch lijkt. De kinderen gaan meer op in de oefening.

Ze rennen, vallen, springen om de bal te halen en terug te kunnen spelen naar hun partner zonder dat de bal de grond raakt. De partners moedigen elkaar ook aan om bijvoorbeeld een bal die iets uit de richting vliegt toch nog te halen: “allé, allé”.

Zoals er plezier zit in de spelsituaties zelf, zo zit er ook plezier in het ‘goed kunnen spelen’ tijdens wedstrijden. Wanneer de wedstrijd en het eigen spel goed verloopt, lijken de meisjes “nu ook iets enthousiaster in het spel, ze rennen harder achter de bal en ‘yellen’ iets uitbundiger” (Mersbergen).

De laatste twee punten vallen en de meisjes winnen hun eerste set. Met een glimlach komen ze rustig het veld af en gaan meteen in een klein kringetje staan rond de trainer. Die geeft het complimentjes en zegt: “en de volgende is ook voor ons hé”. De meisjes bevestigen dit met een “ja”. Als één van de miniemen op de bank gaat zitten om een slot te drinken zegt ze: “amaai, dat was tof zeg”. [M.]

Maar dit is ook te relativiseren. Winnen en verliezen is voor de kinderen niet zo gigantisch belangrijk. Het is aan de uitdrukking van de meisjes tijdens de wedstrijden vaak niet echt te zien dat ze aan het winnen of het verliezen zijn. De ontgoocheling bij een verloren set of match is beperkt. Logischerwijze is het prettig als de eigen volleybalkunde zich ook vertaalt in de resultaten tijdens de wedstrijden, maar veel miniemen geven in de gesprekken toch aan dat dat al bij al niet zo uitmaakt. Dat reflecteert in zekere mate de plaats die de clubs zelf geven aan de wedstrijden – het zijn gelegenheden om te oefenen. Marte gaat daarin mee:

Tine: Winnen of verliezen in de wedstrijden, maakt dat uit?

Marte: Langs ene kant wel omdat dat altijd wel eens plezant is, winnen. Maar langs de andere kant is het gewoon eigenlijk soms ook een beetje oefening om tegen mensen van uw categorie te spelen. [W.]

Ook het belang van ‘je best doen’, dat door de trainers boven de resultaten (van de match of van de individuele spelfase) gesteld wordt, relativeert voor de kinderen het belang van het ‘wedstrijden winnen’.

Jade: Ik vind vooral zo vijf-nul, drie keer op een rij, dat vind ik niet zo leuk (lacht), maar als ik weet dat we goed gespeeld hebben en ons best gedaan hebben dan maakt dat niet uit. [W.]

Uiteindelijk is volleyballen toch vooral een hobby:

Manon: Voor mij is het meer voor het plezier dan voor te winnen omdat, ge doet de hobby zelf ook om het leuk te vinden en het graag te doen en niet om altijd te winnen.

Jade: Ik doe het vooral voor het plezier, anders zou ik het niet doen, maar ja, het zou ook leuk zijn als we eens winnen. [W.]

De trainer corrigeert ook het gedrag van de kinderen. De hele training aandachtig en actief bezig zijn, gebeurt niet vanzelf. In Mersbergen houdt de coach dit consequent in de gaten. Wanneer meisjes tijdens de uitleg van een oefening even praten, worden ze snel terechtgewezen.

De meisjes kijken allemaal in de richting van Annelies en Tia, die de oefening demonstreren. Naomi zegt even iets tegen een ander meisje. De trainer merkt dit op en zegt, ter onderbreking van zijn uitleg, "hé, Naomi" en kijkt haar aan. Naomi stopt onmiddellijk met praten. De trainer legt de oefening verder uit.

Ook op de grond zitten tijdens de uitleg of tijdens een oefening wordt, zonder woorden, meteen beëindigd:

Twee miniemen zetten zich tijdens de uitleg van de trainer neer op de grond. De trainer ziet dit en maakt hen met een handgebaar duidelijk dat ze weer recht moeten staan. De meisjes staan meteen recht.

Saar en Hanna zetten zich neer op de grond terwijl ze nog steeds achter de achterlijn als reserve staan om de opslagen te geven. De trainer ziet dit, kijkt hen aan en maakt een opwaartse beweging met de vinger. De meisjes glimlachen en staan meteen op.

Deze ingrepen sluiten aan bij het voortdurend hoog houden van het tempo (zie 6.2). In Willegem is dit een minder permanente bekommernis. Ook hier worden de kinderen zeker in hun gedrag gecorrigeerd, maar dan gaat het vooral over wat buiten het eigenlijke 'volleyballen' valt, bijvoorbeeld tijdens de vele korte drinkpauzes. Kinderen kijken dan al eens op hun gsm en worden daarvoor terechtgewezen, of ze zijn gaan neerzitten en de trainster maant hen aan: "Zet jullie recht allemaal. Het is niet goed als je nu op de grond gaat zitten, daar word je sneller moe van."

De meer speelse trainingsvorm in Willegem met meer afwisselende oefeningen in groepjes, vraagt evenwel ook om ingrepen die de concentratie en inzet van de kinderen moeten waarborgen en die meer inhouden dan kleine correcties alleen.

Toen de training wat te weinig geconcentreerd en niet ernstig genoeg verliep, zegt trainster Hilde: "Allemaal 10 maal pompen," om de 'oefening' te besluiten met de woorden: "Iedereen is nu terug serieus." De trainster gebruikt het pompen dus als een onderbreking en 'sanctie' om de training terug ernstig te laten verlopen:

Ja, dat was omdat ze niet aan het opletten waren. Dat is omdat ze dan weten, oei, we hebben iets fout gedaan, om hun aandacht terug te trekken en om te weten van, ge moogt [match] spelen [op het einde van de training] omdat ge goed getraind hebt. Ge moogt spelen, dan moet je ook wel u best blijven doen. 't Is niet omdat je match mag doen dat je terug mag afzwakken hé, om het zo te zeggen.

Het match spelen op het einde van de training is dus in zekere zin een beloning, een motivering om goed mee te trainen:

Ze doen wel meestal heel goed mee. Dus dan weten ze van, dan spelen we straks match. Ze vragen het soms al vanaf het begin van de training hé: “gaan we straks match spelen?” Dan zijn ze uitgedaagd om te spelen en om te blijven spelen, als ze dat krijgen. Anders zouden ze niet blijven spelen.

In Willegem is er nog een ander, zeer specifiek **beloningssysteem**, dat het ‘goed kunnen volleyballen’ beloont maar eigenlijk vooral het sportethos op de voorgrond plaatst: het gaat over ‘je best doen om te winnen’. En aan winnen en verliezen zijn respectievelijk leuke en minder leuke consequenties verbonden.

Een niet onaanzienlijk deel van de trainingen in Willegem verloopt door de kinderen in twee ploegen tegen elkaar te laten spelen. Ze moeten een oefening zo goed mogelijk uitvoeren. Wanneer een ploeg wint, mag die een opdracht verzinnen voor het andere team. De winnaars bedenken onderling en met gelach een opdracht, zoals enkele rondjes rond het veld lopen, tien keer pompen of een minuut op je rug liggen op de grond met je benen tien centimeter van de grond. Soms worden de opdrachten door de trainster wat afgezwakt. Het competitie-element is er niet toevallig, zegt de trainster. *“In die ploeg moeten we dat wel, want als we dat niet doen, dan gaan die niets doen, dan zullen die niet bewegen. (...) Ik weet dat ze dat niet altijd leuk vinden. Het is niet om hen te straffen of ik weet niet wat. Het is gewoon puur dat ze zouden bewegen en zo.”* Vorig jaar gebeurde dat niet en waren de resultaten tijdens de wedstrijden ook veel minder goed. Het is ook in de observaties duidelijk te zien dat de kinderen hun best doen om zoveel mogelijk punten binnen te halen wanneer dit competitie-element meespeelt.

De verliezers proberen soms een zware opdracht te voorkomen: “niet pompen hé”, “ik ga u niet meer helpen met wiskunde hé”, “ik zit altijd bij de verliezers.”. De winnaars kijken toe terwijl de opdracht wordt uitgevoerd en geven soms instructies (“deftig pompen hé”), wat ook weer commentaar kan uitlokken:

Als de kinderen dan voor het derde deel van de opdracht op hun rug gaan liggen en de minuut ingaat zegt Renske “Ik haat jullie allemaal”. (...) “Eén minuut, dat is discriminatie,” zegt een jongen tot twee maal toe.

Soms geeft de trainster zelf een opdracht (pompen, sit-ups, alle lijnen van het veld aantikken) aan het verliezende team of aan de spelers die tijdens een oefening het minste punten hebben gehaald (“De drie met de laagste score 10 maal pompen”).

Sommigen doen dat slechts met tegenzin: ze sloffen wat rond in plaats van te rennen, of ze steunen op hun knieën bij het pompen.

“Dit is vrouwen-pompen,” zegt Renske. “Dat is niet eens een term Renske,” antwoordt Hilde, “je moet echt pompen.”

Hoewel de opdrachten een speels element vormen, zijn ze eigenlijk niet geliefd omdat het mechanisme van ‘stomme opdrachten verzinnen’ zichzelf voortzet. De machtsmechaniek die erachter zit (‘de anderen commanderen en doen afzien’) is in deze context eigenlijk een vreemde eend in de bijt.

Marte: Als je verliest dan moet je efkes afzien maar dat is dan ook wel een beetje lachen. En als ge wint, ja dan kunt ge de andere commanderen enzo en dat is wel tof.

Louise: Ik vind het niet zo erg om te verliezen maar die opdrachten, dat vind ik wel niet zo leuk.

Tine: En die opdrachten zijn niet zo leuk omdat?

Louise: Ja, ik weet niet.

Tine: Ze kiezen geen leuke opdrachten?

Louise: Ja, ze zijn meestal stom.

Tine: Als je nu zelf een opdracht mag verzinnen, kies je dan ook stomme opdrachten?

Louise: Ja, meestal wel.

6.2. Een vlot en efficiënt verloop

Een deel van de cultuur van de volleybalclub die kinderen aanleren is bij uitstek temporeel van aard: het gaat erom de tijd zo goed mogelijk te gebruiken, enerzijds door de training zo vlot mogelijk te laten verlopen (en dus een hoog tempo aan te houden), anderzijds door zoveel mogelijk tijd op de club effectief aan het volleyballen te besteden.

De trainer leert de kinderen aan dat dit van hen verwacht wordt; de observaties tonen dat kinderen dit internaliseren en zo de vlotte en efficiënte organisatie van de training helpen ondersteunen.

Tempo tempo!

Tijdens de trainingen in Mersbergen is de trainer voortdurend verbaal en non-verbaal bezig om het tempo in de oefeningen te houden. Dat doet hij consequent aan het begin van een nieuwe oefening, nadat de uitleg is afgelopen. Terwijl hij in de handen roept om de meisjes tot spoed aan te zetten, roept hij dan bijvoorbeeld: “Allé, allé, kom op, hup”, “Oké, actie”, “Go, go, go, gaan.”

De korte drankpauze halverwege de training wordt ook als dusdanig aangekondigd: “Oké, eten en drinken, binnen twee minuten staan we hier weer”.

De trainer zorgt er tevens voor dat mogelijk oponthoud in de oefeningen wordt vermeden of zo snel mogelijk wordt ongedaan gemaakt.

Tijdens de oefening raken twee meisjes hun bal kwijt. Eentje speelt hem te ver aan en de bal vliegt in een wasbak achteraan in het materiaalhoek. Ze roepen de hulp in van de hulptrainer: “onze bal is in de wasbak gevlogen.” De trainer hoort dit en roept: “neem maar een nieuwe bal dan”. Terwijl hij dit zegt gooit hij hen al een andere bal toe.

Kinderen die wat treuzelen, niet opletten of met andere zaken bezig zijn, worden meteen tot de orde geroepen.

Nadat ze na een fase op haar knieën terecht is gekomen, blijft Lize wat langer op de grond zitten. Ze kijkt in de richting van de trainer. Die is even met een ander meisje bezig. Wanneer hij in haar richting kijkt, zucht ze diep. Hij zegt “hop, hop” terwijl hij Lize aankijkt. Ze staat meteen recht.

“Ja, komaan,” roept de trainer [na de pauze]. De meeste meisjes staan meteen op. Een paar anderen bewegen al wel maar nemen een paar tellen extra om helemaal recht te staan, ze zijn nog aan het praten met elkaar. “Saar, Nina, komaan”, zegt de trainer en dan staan de meisjes meteen helemaal recht en lopen richting trainer.

Dat 'corrigeren' gebeurt ook op een speelse manier:

Voor het meisje opslaat legt ze de bal even op de grond en legt haar haar goed. De trainer ziet dit en zegt ironisch: "Mevrouw, is uw haar oké?". Het meisje neemt meteen de bal in haar handen en botst de bal op de grond zodat ze die over het net kan spelen.

In de competitiewedstrijden wordt het tempo hoog gehouden door de spelregels en de leiding van de arbiter, en ook de coaches sporen de meisjes aan niet te treuzelen, bijvoorbeeld wanneer een nieuwe set begint of een time-out is afgelopen: "allé, naar het net, het spel is bezig hé."; "op uw plein, snel."

Met de drankpauze halverwege de training in zicht kan het tempo wat zakken, ondanks de aanmoedigingen van de trainer:

"Komaan, twee minuten nog mannen," zegt de trainer. Na deze boodschap lijkt het spel van de meisjes een beetje stil te vallen. Ik zie verschillende ballen weggrollen en meisjes die er traag achteraan lopen.

De gedragscode van de club in Mersbergen vraagt de kinderen om ruim op voorhand te komen, niet alleen om zich om te kleden, maar ook om het veld al klaar te zetten vooraleer de eigenlijke training begint. Zo kan de voorziene trainingstijd ook echt maximaal met volleybal worden ingevuld. In Willegem is dat ook een betrachting, maar komen de kinderen pas aan net voor de training begint, en sommigen net te laat. De regel is dan dat de laatkomers rondjes moeten lopen.

Kinderen snappen meer dan er gezegd wordt

Eens de kinderen zich bepaalde geplogenheden van de training of de wedstrijd hebben eigen gemaakt, is uitleg over het verloop van de dingen of over wat van hen verwacht wordt, vaak quasi overbodig geworden. De kinderen snappen meer dan letterlijk gezegd wordt. Op het einde van de training in Willegem is er gewoonlijk een wedstrijdje, waarbij de miniemen zich in twee teams verdelen. Dat gebeurt ook zonder de inbreng van de trainster zeer vlot:

De miniemen beginnen zich op te stellen op het grote veld om zo een wedstrijd te spelen (4 tegen 4). [Trainster] Hilde praat nog even met wat ouders die hun kinderen (pre-miniemen) komen afhalen (hun training is net afgelopen). Zonder verdere instructies van Hilde stellen de miniemen zich op, yellen per team en beginnen aan de wedstrijd.

De miniemen stellen zich op het veld op en zonder dat Hilde iets zegt beginnen de miniemen zelf aan de wedstrijd. Iemand van het ene team roept "klaar?". Het andere team roept "Ja". Hilde is op dat moment even buiten beeld.

In Mersbergen is de opeenvolging van oefeningen die door een duo speelsters worden voorgedaan zo frequent dat een woord van de trainer als "stop!" voldoende is om ervoor te zorgen dat de meisjes hun oefening stoppen, rond het voorbeeldkoppel komen staan en toekijken terwijl de trainer de uitleg doet, waarna ze meteen na de uitleg weer per twee naar hun plaats lopen en aan de nieuwe oefening beginnen. Bij de instructie aan één meisje, "neem een bal", weet het meisje in kwestie meteen dat ze de volgende oefening samen met de trainer zal demonstreren.

Kinderen ondersteunen zo de organisatie

Door het zich eigen maken van de cultuur die in volleybaltrainingen en –matches geldt, hebben kinderen een belangrijk aandeel in het geolied lopen van de organisatie van de trainingen en wedstrijden. Door hun medewerking kan de training aan een hoog tempo verlopen: de wisseling tussen verschillende onderdelen verloopt zeer vlot.

Zo vergen de momenten waarop de kinderen moeten samenkomen, bijvoorbeeld om een oefening uit te leggen en voor te tonen, opvallend weinig tijd en moeite (terwijl dergelijke momenten van bijeenkomst in andere vrijetijdsomgevingen vaak moeilijk verlopen). Dat geldt ook in Willegem, waar de trainingen wat lossier en meer op het tempo van de kinderen verlopen; maar ook daar verzamelen de kinderen zich vlot wanneer dat van hen verwacht wordt. In Mersbergen duurt het, na het signaal van de trainer, altijd maar enkele seconden vooraleer de kinderen in een kring staan rond het duo dat de volgende oefening zal demonstreren.

“Kijk goed”, roept de trainer, “we starten bij Bente en Joanna”. Alle meisjes verzamelen zich, zonder hier instructie toe gekregen te hebben, op een kleine afstand, in twee rijen, langs weerszijde van Joanna en Bente. De trainer legt de oefening luidop uit en Joanna en Bente voeren de oefening bijna gelijktijdig uit. (...) De miniemen kijken rustig toe hoe Joanna en Bente de oefening uitvoeren en de trainer mondeling toelichting geeft.

Kinderen helpen de organisatie ook meer uitdrukkelijk. Zo helpen ze spontaan – dit wil zeggen: ze hebben geleerd om dit spontaan te doen – bij het opstellen van het veld, meteen wanneer ze de sportzaal binnenkomen.

Terwijl ze naar het net lopen splitsen ze zich zonder woorden op. Drie meisjes lopen naar links, vijf naar rechts. Ze proberen het net aan de palen te bevestigen. Twee andere meisjes halen ondertussen de meetstok om het net op de juiste hoogte te kunnen hangen. [M.]

Hetzelfde geldt voor het opruimen na de training: op een eenvoudig aangeven van “iedereen samen, alle ballen weg, alle palen weg” verspreiden ze zich over het veld en zoeken allemaal materiaal dat terug naar het materiaalhoek moet worden gebracht: het net, de palen, de ballen en de ballenkar. Dit gaat allemaal snel en met een routineus karakter.

Wanneer de moeder van een van de miniemen eenmalig coach is tijdens een wedstrijd, weet Kim, het meisje in kwestie, eigenlijk meer van de gang van zaken dan haar mama/coach. Ze is erg behulpzaam, helpt haar in alles wat ze vraagt of zet sommige dingen, zoals de meetlat van tevoren al klaar – zonder te laten merken dat ze eigenlijk beter dan haar moeder weet hoe alles verloopt.

De kinderen helpen sterk in de geoliede organisatie van de training door beurtrollen zelf wat te regelen en vooral door zelf op een vlotte manier duo's of ploegjes voor de oefening te vormen. Als Warres opslag tijdens de opwarming voor de wedstrijd mislukt en Bo er door zijn fout niet bij kan, zegt Warre: “sorry, nog een keer”, zodat Bo toch meteen aan de bal zal kunnen komen en niet achteraan de rij op haar beurt zal moeten wachten [W.]. Kinderen zorgen ervoor dat niemand al te lang moet wachten om terug aan de beurt te komen, ook al strookt dat niet helemaal met de regels van de oefening (bijvoorbeeld omdat het degene is die de bal vangt, die aan de beurt komt).

In Mersbergen gebeuren de meeste oefeningen in paren van twee speelsters, zodat alle kinderen tijdens de trainingen een maximaal balcontact hebben. Daarom vraagt de coach de kinderen telkens weer om voor de volgende oefening een partner te zoeken. Dat gaat telkens weer bijzonder vlot:

Zonder dat ik precies kan zien hoe, mede omdat het zo snel gaat, worden er paren gevormd en stellen de meisjes zich twee aan twee over elkaar op.

Ik zie de meisjes meteen rondkijken naar elkaar. “Femke,” hoor ik een meisje roepen. Een ander meisje zwaait naar een meisje dat verder dan andere meisjes van haar weg staat. Het meisje zwaait terug en ze kijken elkaar aan; de deal lijkt zo besloten te worden. Als de paren, binnen enkele seconden, gevormd zijn, gaat de trainer verder met zijn uitleg.

Dan zegt de trainer: “je kiest iemand anders om mee te spelen.” De meisjes beginnen meteen nieuwe teams te maken. Ik zie dat één meisje haar hoofd beweegt in de richting van een ander meisje: ze steekt haar onderkin naar voren. Dat meisje stapt in haar richting en steekt daarbij haar hand uit: een team is gevormd. Een ander meisje loopt naar een miniem die dicht bij haar staat en vraagt “gij met mij?”

Naar die opvallend vlotte vorming van paren door de meisjes werd in de interviews navraag gedaan. (Wisselende) vriendschapsbanden spelen er een zekere rol in, en in elk geval toont de vlotte vorming van duo's hoe de onderlinge verstandhouding van de meisjes de geoliede organisatie van de trainingen mee mogelijk maakt.

Tine: Hoe gebeurt dat, dat groepjes maken? Want, ik stond er vlak naast vorige week en het ging ‘floep, floep’ en jullie stonden al in groepjes. Zo snel dat ik het niet kon zien.

Nina: Ja, het is meestal dat je echt direct, als ze nog maar een woord zeggen van groepjes, dan begin je al naar elkaar te kijken van ‘he, ga je met mij’ (heeft bepaalde blik in de ogen en beweegt met hoofd).

Femke: Meestal is dat van tevoren afgesproken.

Saar: Meestal als Wim dan aan het uitleggen is, dan doe ik zo naar Naomi van: ‘wil jij met mij spelen?’ [beweegt vinger tussen zichzelf en een denkbeeldige Naomi tegenover zich]. Ik ging vroeger veel met Lize omdat dat een goede vriendin is. Het gaat veel daar om hé. Ik speelde één jaar lang eigenlijk altijd met Lize. Wij noemden elkaar dan ‘lijfpartners’ en zo, maar nu speel ik eigenlijk met iedereen.

Lize: Bijvoorbeeld vandaag ging ik met Femke. Ik weet het niet, dat is zo. Ge kijkt ernaar en ze knikt ja of nee of ze zegt: ‘ja, ik ben al met iemand anders’. Maar ja, ik weet niet, wij kijken dan gewoon naar elkaar.

Naomi: Of soms vragen ze zo voor de training, ‘als we per twee moeten, gaan wij dan samen?’. Dan is dat zo ‘ja, oké’.

Lize: Of we kijken gewoon zo van: wilt jij met mij? [doet voor]

Naomi: en ja, dan is het gebeurd.

De kinderen kiezen soms vaak voor dezelfde partner, maar “eigenlijk is dat nogal vaak verschillend” (Fran). Dat wisselt al eens:

Fran: Rond deze tijd wel Femke en Lize.

Nina: Af en toe een keer dat er zo twee weken achtereen altijd met dezelfde gaan, maar dat is als ze zo even iets voor elkaar gedaan hebben of even beste hartsvriendinnen zijn en zo. Maar dat blijft nooit, dat wisselt.

Femke bevestigt dat: “Nu ben ik al een tijdje met Lize aan het spelen.”

Tine: Dat is automatisch dat jullie samen gaan staan nu?

Femke: Ja.

In Willegem is het veel vaker de trainster die de ploegen vormt. Daarbij haalt ze bepaalde duo's meestal uit elkaar:

“De jongens mogen nu niet bij elkaar,” zegt de trainster. Eén jongen trekt zijn neus op de andere heeft blijkbaar al meteen een andere partner gevonden.

Hilde verdeelt de miniemen in twee ploegen. Daarbij hoor ik haar zeggen: “de jongens mogen niet samen”. Milan reageert met “allé!” Hilde zegt: “Jade en Renske mogen ook niet samen.” Het klinkt als een rechtvaardiging naar Milan dat de twee vriendinnen ook niet samen mogen. Een andere keer vroeg Jade bij de vorming van duo's aan Hilde of zij en Renske samen mochten; blijkbaar is dat niet evident.

Dat de train(st)er hier haar redenen voor kan hebben, begrijpen de kinderen ook wel.

Marte: Als de trainster kiest dan is het meestal de tactische dingen. Want er zijn mensen die nog maar een paar maanden spelen en anderen die al een jaar of twee jaar spelen. Als die dan bij elkaar gaan, dan klopt dat niet echt. Je moet gaan met iedereen, vind ik toch.

Kiara: Ik vind het eigenlijk, voor mij maakt dat niet uit. Als je zelf kiest dan is dat altijd wel iemand leuk en als de trainster kiest, dan zit er ook altijd wel iemand leuk tussen hé.

Het zelf kiezen van partners of zelf samenstellen van ploegen leidt wel haast onvermijdelijk tot de exclusie van sommige kinderen. Wanneer de miniemen in Willegem zichzelf mogen verdelen in twee groepen, wordt Milan, die meer op zoek is naar zijn 'geluksbal' (hij heeft een favoriete bal) dan naar een team, toch sneller ingelijfd dan een meisje:

“Kom Milan” zegt één van de meisjes uit het trio. Een ander maakt een wenkend gebaar met haar hand naar hem. Daarbij schieten haar ogen langs het blonde meisje dat ook nog niet bij een team hoort. [Het verloopt een beetje stiekem. Ik denk dat ze het meisje niet in hun team willen en daarom Milan wenken en roepen.] Milan gaat bij de ploeg staan. “Ja, wij zijn met vijf,” roept één van de meisjes. [Ik hoor: wij zijn met vijf, dus jij kan er niet meer bij]. Het meisje loopt naar de overkant van de zaal naar het andere team van drie meisjes.

In de homogene (vrienden)groep van Mersbergen is er één meisje dat een stuk jonger is dan de andere miniemen.

Nina: Allé, er is altijd wel iemand die alleen blijft staan.

Tine: En is dat altijd dezelfde?

Fran: Lacht (vertwijfeld).

Nina: Ja, Kim hé. Maar, Kim die doet ook met ons mee, maar die is dan drie jaar jonger als ons. Dan is dat ook, ja... dat is een beetje... Ik spreek misschien te veel, maar ik vind dat eigenlijk een beetje logisch dat ze dan apart staat, omdat, wij zijn altijd samen, wij kennen elkaar al zo lang en dan komt daar ineens iemand bij van drie jaar jonger.

6.3. De speelse onderlaag van de sport: rituelen en relativeren

Onder de doelgerichte sportcultuur van 'je best doen' en 'alles zo vlot mogelijk laten verlopen' ligt nog een speelse onderlaag die losstaat van dit 'efficiëntiedenken' en deel uitmaakt van het aantrekkelijke van sport.

Deels gaat het om het uitvoeren van 'rituelen' (bijvoorbeeld om een punt te vieren), deels gaat het om minder formele, door kinderen aangebrachte speelse elementen.

De **rituelen** ondersteunen het groepsgebeuren: allemaal samen 'yellen', of als ploeg een punt vieren. Dat is in volleybal welhaast vanzelfsprekend, omdat de ploeg er – anders dan in de meeste andere sporten – heel de tijd in elkaars onmiddellijke omgeving staat, op één helft van het terrein, gescheiden van de tegenstander. Deze rituelen zijn voorgeschreven en dus aangeleerd gedrag: het 'hoort zo' dat je een punt viert of dat je de tegenstander een hand geeft na afloop van de match. Ze structureren ook zelf de sporttijd: er wordt gevolleybald, een punt gescoord, een punt gevierd, en dan is het opnieuw tijd om te volleyballen, en zo verder. Of er wordt geen punt gescoord, en dan is er even tijd om commentaar op zichzelf of op de anderen te leveren, vooraleer er weer verder gespeeld wordt.

Het 'yellen' bij het begin en het einde van de training of wedstrijd drukt de samenhang van het team uit. Dit roepen van de clubnaam, soms samen met een kreet als 'olé', terwijl de spelers samen hun handen in de lucht gooien, is zo ingeburgerd dat het door de miniemen haast automatisch wordt uitgevoerd. Ook het ritueel vieren van punten of aces tijdens wedstrijden is vooral in Mersbergen een goed gekend ritueel, dat consequent wordt uitgevoerd.

Het eerste punt voor Mersbergen valt. De meisjes rennen naar het midden van hun speelveld, steken hun hand uit (zodat deze elkaar raken) en roepen "Jossa!" terwijl ze hun handen weer in de lucht gooien. (...) Dit houden ze verder de hele wedstrijd van 5 sets van 25 punten vol. De ene keer al wat enthousiaster dan de andere, maar ze blijven naar het midden rennen en samen handen in de lucht gooien terwijl ze "Jossa!" of "hé, hupsa!" roepen. Ook scanderen ze altijd de naam van degene die aan de opslag is.

Bij een ace gaan de miniemen in het midden van hun helft van het speelveld op hun buik liggen, steken de armen naar het midden uit, slaan met de handen op de grond en roepen "ace, ace, ace". Soms komen daar nog extra klapselletjes bij.

Als Lize een ace scoort is het even onduidelijk of het echt een rechtstreeks punt was of dat nog iemand van de tegenpartij de bal heeft aangeraakt. "Is het nu...?" vraagt Lize aan de coach. "Ik denk het wel," antwoordt hij. De meisjes lopen meteen naar het midden van het veld en voeren het "ace-ritueel" uit. De vraag van Lize betekende dus: is het nu een ace? Dat was van belang om te weten of ze het ace-ritueel 'mochten' uitvoeren.

Deze passage toont mooi hoezeer het 'vieren' van een punt een ritueel is: het gaat niet om een spontane reactie maar om een aangeleerde en afgesproken conventie of 'code'.

Bij de miniemen in Willegem, die meestal nog niet zo lang volleybal spelen, zijn deze rituelen nog wat minder vanzelfsprekend. Ze moeten nog meer aangeleerd worden –

kinderen helpen elkaar daarbij ook – en soms moet er nog wat schroom worden overwonnen. Zo ook in wedstrijdjes op het einde van de eigen training:

De miniemen spreken er elkaar nu op aan als er geen handjes geven worden na een fout, of er niet gezongen of naar het midden gelopen wordt bij een punt. Ze moeten hier duidelijk nog wat aan wennen. Het ziet er allemaal nog als een ongeoliede machine uit. Ze lopen na het maken van een punt naar het midden toe, maar kijken vooral elkaar aan en lachen wat onwennig.

[Als het ene team een ace scoort willen ze het dansje wel maken maar niemand 'durft'.] Bo gaat op haar knieën zitten maar de anderen volgen niet. Bo lacht [een beetje verlegen] en staat dan weer op. De andere teamleden kijken elkaar aan [zo van: gaan we het doen of niet] maar er gebeurt verder weinig mee.

Als de andere kant meteen daarna ook een ace scoort doet Renske vol enthousiasme het dansje. De drie anderen lachen maar doen niet mee. Manon brengt de vingers van haar ene hand naar haar mond en haar andere arm buigt ze voor haar buik – een houding die verlegenheid uitdrukt.

Ook andere vaste rituelen die bij (competitie)wedstrijden horen, moeten de kinderen soms nog leren. Ze vragen aan de trainster of ze bij een spelerswissel een hand moeten geven aan de andere speelster, en de trainster moet er op wijzen dat ze na afloop van de match een hand moeten geven aan de scheidsrechter. Dergelijke wedstrijdrituelen zijn ook voor de meer ervaren speelsters van Mersbergen nog niet altijd duidelijk. Ook hun coach moet hen zeggen dat ze de tegenstanders en de arbiter een hand moeten geven.

Overigens hoort ook het **supporteren** tijdens de wedstrijden, met gezang, handgeklap en evaluerend commentaar tussen de punten door, bij de cultuur die eigen is aan sporten. De supporters bestaan vooral uit familieleden maar ook leden van andere ploegen uit de club, die zelf een wedstrijd voor de boeg of achter de rug hebben.

De aangeleerde rituelen worden ook in deze context verder overgedragen. Een van de miniemen, Manon, staat tijdens de wedstrijd aan het scorebord.

Naast haar staat een klein meisje. Ze kijkt Manon aan. Manon roept/zingt allerlei (aanmoedigings)leuzes en klapt daarbij. Ze zingt ze echter in de richting van het kleine meisje. Die doet Manon na. Ze kijken elkaar aan en roepen “afpakken” en klappen daarbij in de handen.

Kinderen interpreteren de rituelen ook op eigen manieren of relativeren ze.

Na de match in Willegem schudden de kinderen handen met de tegenstanders en de scheidsrechter (ze zijn daarop gewezen door hun coach). Daarna gaan ze verder om, als een grapje, ook de supporters van hun ploeg een hand te geven, waarbij zowel bij de toeschouwers als bij de meisjes gelachen wordt.

In een meer informele context, zoals onderlinge wedstrijdjes tijdens de training in Willegem, geven de kinderen de gangbare codes zelf mee vorm. Voor de opslag zingen ze en de twee teams spelen daarbij op elkaar in.

Team 1: “nog zo eentje, nog zo eentje, nog, nog, nog”

Team 2: “boeh, boeh, boeh, boeh”

Team 1: “en we gaan door, door, door, door, door.”

Team 2: “afpakken, afpakken, afpakken”, daarbij klappen ze in de handen.

Team 1: “puntjes voor Marte, puntjes voor Marte” en er wordt in de handen geklapt.

Team 2: “in het net, in het net,…”

Individuele kinderen geven elkaar een High Five als ze een punt scoren, of – opmerkelijk genoeg – vooral wanneer er een fout gemaakt wordt.

Wanneer Fran opslaat maakt ze meteen een punt. “Goed Fran” zegt Naomi. Ze loopt naar Fran toe en ze slaan met twee handen High Five. [M.]

Joanna is aan de opslag. Ze slaat de bal bovenhands in het net. Haar drie andere teamgenoten op het veld lopen naar haar toe en geven haar om de beurt een High Five of een Low Five. Dat zag ik al vaker tijdens de wedstrijd, na een opslag of na een mooie smash aan het net. Ze lijken te zeggen, jammer dat het fout gaat maar toch goed gedaan. Ze maken dus zelf uit wat ze goed vinden: niet bij elke opslag die in het net vliegt krijg je een High 5. Als je echter bovenhands probeert, de bal gaat hard in het net of je hebt al twee punten gemaakt en de derde is in het net, dan is de kans groot dat je een High 5 kan verwachten. [M.]

Overigens komt die rituele High Five al eens terug buiten het eigenlijke spel:

Voor deze oefening is er maar één bal nodig per koppel. De helft van de meisjes moet dus één bal wegleggen. Een van de meisjes gooit haar bal van een afstandje in de ballenbak. De bal valt er meteen in, ze loopt in de richting van haar (zelfgekozen) partner en ze geven elkaar al lachend een High Five. [M.]

Deze eigen ritueeltjes van kinderen sluiten aan bij de commentaar die ze zichzelf of anderen veelvuldig geven tijdens wedstrijden of wedstrijdachtige situaties. De voortdurende opeenvolging van spelfases (punten, balwisselingen...) in de volleybaltrainingen en –wedstrijden kan aanleiding geven tot een voortdurende stroom aan verbale en non-verbale commentaar op de voorvallen en eigen of andermans capaciteiten – met name wanneer het fout gaat. Zowat elke sport leent zich hiertoe, maar volleybal des te meer omdat de spelfases elkaar voortdurend in een hoog tempo opvolgen. Sommige kinderen zijn daar uitbundiger in dan andere. Wanneer iets de mist in gaat bedekken ze hun gezicht met hun handen of imiteren met hun vingers op hun wangen dat ze huilen. Ze kreunen bij een hevige inspanning, wat dan door anderen overdreven geïmiteerd wordt. Iemand legt zijn hand op zijn hart en geeft door zijn handen op en neer op zijn hart te slaan aan hoe snel zijn harstslag gaat.

In de sport/volleybalcultuur is het de gewoonte om spelfases van commentaar te voorzien, en kinderen doen dat dus ook, op hun eigen manier. Hun reacties spelen in op het (al dan niet) ‘goed kunnen volleyballen’ maar relativeren het belang ervan ook, door een stukje dramatiek aan het commentaar toe te voegen.

7. Tussendoortijd en flankerende tijd

Behalve de uitdrukkelijke ‘sporttijd’ waarin kinderen leren volleyballen en zich de cultuur van de sport(club) eigen maken, zijn er in de op de club doorgebrachte tijd momenten en periodes te onderscheiden die los of lossier staan van deze doelgerichte leerprocessen. Enerzijds gaat het om steeds kortstondige stukjes ‘tussendoortijd’ die in beide clubs werden geobserveerd en waarin kinderen even de kans nemen om de tijd zelf in te vullen (zie 7.1). Anderzijds gaat het om ‘flankerende tijd’ voor of na de training (of wedstrijd) die door de club structureel voorzien is (weliswaar in de marge) maar wel door de kinderen vorm en betekenis wordt gegeven (zie 7.2).

7.1. Tussendoortijd

Ook al is de tijd in de volleybalclub op een strikte manier geordend – het gaat niet zomaar om ‘vrije tijd’ maar uitdrukkelijk om een voor kinderen georganiseerde vrijetijdsbesteding met een duidelijk omschreven doelstelling –, toch vallen er tijdens de tijd in de sportclub wel eens ‘gaten’: de voorziene tijdsinvulling valt eventjes weg of laat heel even ruimte voor een eigen invulling van kinderen. Deze ‘tussendoortijd’, die zowel in Willegem als in Mersbergen werd geobserveerd, is geen sporttijd die door de trainer wordt ondersteund en is – deels door de volwassen controle, deels omdat kinderen het zelf zo willen – zeer kortstondig van karakter.

Praten, lachen: interacties buiten het volleybalframe

Terwijl oefeningen met twee partners weinig tussendoortijd toelaten – het balcontact en de betrokkenheid in de oefening is maximaal – is dat in oefeningen of wedstrijdjes met meerdere spelers anders. Daar ontstaan veel zeer korte wachtmomenten waarin kinderen hun beurt of de **volgende spelfase** afwachten. Daarbij werd vaak geobserveerd dat de kinderen even uit hun volleyballende rol vallen en een klein dansje of balletpasje doen, eventjes zingen, in de handen klappen, cirkeltjes draaien, zwaaien met je armen... Dit kan ook tijdens het doorschuiven. Tijdelijk overtollige ballen worden in de handen gerold, op de grond gebotst of tegen een wand gekaatst.

Daarnaast wordt ook gewoon gebabbeld – in deze context vrij vaak over de les L.O. En als de gelegenheid zich voordoet worden de trainende jongens uit andere ploegen wel eens gniffelend bekeken of wordt er commentaar gegeven op andere groepen.

Enkele voorbeelden uit wedstrijdachtige situaties tijdens trainingen waarin gelegenheid bestaat voor deze tussendoortijd:

Wanneer Lize door het doorschuifstelsel terug een plaats inneemt in het veld, wuift ze naar een ander meisje in haar team, deze wuift terug (ze doen dit eigenlijk heel overdreven). Het meisje dat al in het veld stond maakt vervolgens enkele bewegingen naar Lize die eruit zien alsof ze doet dat ze een fotomodel is (handen op de knieën, handen in het haar, getuite lippen...). Als de bal wordt opgeslagen van achter haar rug naar de overkant, zet ze zich meteen weer in spelpositie, in afwachting van de bal. *[M.]*

De eerste oefening begint. Renske staat op het veld te wachten tot ze aan de beurt is om de oefening uit te voeren. Ze trekt aan haar (korte) shortje en zegt “maar zie!”. Dan kijkt ze Jade aan, die reageert met “maar zo sexy dat jij zijn”. Renske reageert

door afwisselend op haar linker- en dan op haar rechter been te steunen om zo een sexy pose te demonstreren. [W.]

Wanneer twee meisjes onder het net door wisselen van kant (hoort bij de oefening) merken ze elkaar op en maken een aantal bewegingen met de handen en het bovenlichaam naar elkaar toe (stoere hiphopbewegingen?). Ze lachen er alle twee om en lopen dan verder naar de kant waar ze naar op weg waren. [W.]

Slechts zelden houdt deze tussendoortijd wat langer aan:

Als de teams opgesteld staan in twee rijen, raken de achterste kinderen het automatische, flexibele rolgordijn dat de grote sportzaal verticaal in tweeën verdeelt. Enkele miniemen schoppen of duwen tijdens het wachten tegen het gordijn aan (ook al tijdens de vorige oefening). Aan de andere kant van het (ondoorzichtige) gordijn traint een andere ploeg en de leden hiervan schoppen en duwen op hun beurt ook tegen het gordijn. Het lijkt op een soort van gevecht maar met een scherm ertussen. Hilde wijst hen er een paar keer op dat ze dat niet mogen doen maar de miniemen gaan er desondanks mee door. Ze houden hier echter mee op als de wedstrijd begint. Hun aandacht ligt bij het winnen van de wedstrijd. [W.]

Dit is typische tussendoortijd: kinderen nemen even het heft in handen – het is wat spelen in de marge van het volleybalgebeuren – maar zonder dat dit echt legitiem is, zoals blijkt uit de terechtwijzingen van trainer Hilde. Maar ook voor de kinderen zelf is en blijft dit tussendoor-tijd: zodra er weer gevolleybald moet worden, schenken zij alle aandacht weer aan het volleybalspel. Zo ook helpen de meeste kinderen met het opstellen of opruimen van het speelveld, maar wanneer ze daarbij even op elkaar of op materiaal moeten wachten, vullen ze die met praten en lachen, of blijven ze uit het zicht even hangen in het materiaalhoek. Bij het opruimen ‘vechten’ Milan en Jade een beetje voor een bal, om die in de ballenmand te kunnen gooien. Ze hebben er duidelijk plezier in.

Tijdens een ‘echte’ **wedstrijd** is er nauwelijks sprake van tussendoortijd, ook tussen de sets door. Kinderen luisteren dan naar de evaluatie en de aanmoedigingen van de trainer, drinken iets en houden zich met weinig bezig dat los staat van de wedstrijd. Een enkele keer was er ontspanning los van de wedstrijd te zien, toen een paar speelsters de iPod van een oudere zus van één van de miniemen in het oog kregen. Maar in wezen blijven de speelsters de hele wedstrijd bezig met het volleybalspel zelf.

Omdat (in de meeste gevallen) niet alle kinderen continu op het veld staan – wie niet speelt houdt dan bijvoorbeeld het scorebord bij – is er tijd om het team aan te moedigen, al creëren de kinderen ook nu en dan wat eigen tussendoortijd.

Milan staat aan het scorebord, samen met Louise en Manon. Naast het bord staat een voetbalgoal. Milan gaat even in de goal staan terwijl een kleine jongen [wellicht het broertje van Warre] een bal naar het doel schopt. Manon en Louise kijken even hoe Milan en de broer van Warre voetbal spelen. Ze letten daarbij even niet meer op de wedstrijd en vergeten zo een punt te zetten op het scorebord. De tribune van de tegenstanders protesteert. Meteen zetten de meisjes de fout recht. [W.]

Extra betekenis zoeken in het spel

Volleybalspel, en de oefeningen tijdens de trainingen, zijn zeer sterk geregelde vormen van spel. De nadruk op efficiëntie (en dus concentratie) en je best doen/goed kunnen (inclusief het plezier dat dat laatste oplevert), laat weinig ruimte voor het zoeken naar

betekenis die buiten het eigenlijke spel ligt. In de tussendoortijd is daar nochtans nu en dan kort plaats voor, zoals wanneer de kinderen door hun lichaamshouding associaties maken (een fotomodel nadoen...). Dergelijke vormen van betekenisgeving relativeren de exclusieve aandacht op het 'goed volleyballen'. Dit is soms ook te zien in hun commentaar:

“Dat is zo moeilijk,” zegt een meisje. Een ander reageert op haar en zegt: “Het enige wat er kan gebeuren is dat ik over die bank val”. Beide meisjes moeten hierom lachen. [M.]

Wel is er een van de jongens bij de miniemen in Willegem die een lievelingsbal heeft en tijdens de trainingen probeert om daar zoveel mogelijk mee te spelen. Er hangt een hoekje van de bekleding los, zodat hij de bal kan herkennen.

Terwijl de oefening bezig is zegt Milan: “hé, dit is niet mijn bal”, en hij loopt met de bal in de handen naar de ballenbak. Hij kijkt in de bak en zegt “hé, waar is mijn bal? Waar is mijn bal?” en roept dit vervolgens naar Hilde. Die antwoordt: “dat weet ik niet, neem maar een andere bal.” “Maar dat was de ultieme bal”, zegt Milan, meer tegen zichzelf dan tegen Hilde. Hij neemt een andere bal uit de bak en zegt “Dit is niet mijn bal, dit is een slechte bal.”

Milan vindt de bal later terug en zal later ook meer prioriteit geven aan het zoeken van 'zijn' bal dan aan het vinden van een team wanneer de miniemen voor een oefening in twee teams worden verdeeld. Ook vlak voor de geobserveerde wedstrijd – meer dan twee weken later –, is Milan tijdens de opwarming bezig met zijn 'geluksbal'.

Milan neemt een bal aan van de andere kant. Hij kijkt naar de bal en rolt hem in zijn handen tot hij een hoekje ziet dat loshangt. Hij neemt de bal bij het hoekje vast en zegt “Mijn geluksbal”. Op dat moment zegt Hilde: “Ballen in de mand”. “Allé” reageert Milan, “dat is mijn geluksbal”. Helaas fluit Hilde net op dat moment af en heeft hij niet meer de kans op de bal over het net te slaan.

Ontsnappen aan het hoge tempo van de training

Er zijn opmerkelijk weinig momenten waarop kinderen proberen om onder het gezag van de trainer of onder de organisatie van de training uit te komen. Tactieken, waarin kinderen opportunistisch inspelen op de zwakke plekken in de organisatie, zijn nauwelijks geobserveerd. Dat heeft veel te maken met het engagement dat de kinderen tegenover de sportclub hebben: ze zijn lid geworden van de club en dat houdt in dat je zo goed mogelijk meedoet aan de trainingen en de wedstrijden; eerder wezen we er al op dat kinderen daar zelf ook inspanningen voor leveren.

De weinige tactieken van kinderen die werden geobserveerd, proberen het tempo van de training wat te drukken. Als een bal wegrolt, gebeurt het wel eens dat kinderen hem opzettelijk traag gaan halen. Of ze nemen uitgebreid hun tijd om hun veters te strikken als die zijn losgekomen. Maar hoewel kinderen in de gesprekken aangeven dat de training soms wel vermoeiend is, blijven dit toch echte uitzonderingen. Als de bal wegrolt, rennen de kinderen er meestal snel achteraan.

7.2. Flankerende tijd

Duidelijk afgescheiden van de sporttijd spenderen kinderen ook nog periodes op de sportclub waarin uitdrukkelijk niet gesport wordt. Behalve de pauzemomenten tijdens de training, zijn dit de periodes voor en na de trainingen of wedstrijden. Deze ‘flankerende tijd’ staat inhoudelijk los van de sporttijd, maar vindt formeel gezien wel plaats in de marge ervan: omkleeden en babbelen voor de training begint, douchen achteraf, nadien nog iets drinken of frietjes halen. Zonder het volleybal is dat tijd die anders niet in die vorm zou bestaan.

Behalve voor de pauzes komt deze flankerende tijd eigenlijk nauwelijks voor in de club van Willegem, omdat de kinderen daar maar vlak voor de training aankomen en meteen erna ook weer vertrekken. In Mersbergen, waar de kinderen elkaar langer en beter kennen, is die flankerende tijd er wel.

Voor de training ontmoeten de meisjes in Mersbergen elkaar meestal al in de kleedkamer, waarna ze zich naar de sporthal begeven om het veld mee op te stellen. De periodes in de kleedkamer werden niet geobserveerd maar wanneer de kinderen de sporthal komen binnengelopen is duidelijk dat zij volop bezig zijn met het onderhouden van vriendschapsrelaties. Ze babbelen erop los over de school, de klasgenoten of de voorbije dagen, omhelzen elkaar wanneer ze een teamgenote ontmoeten, geven een uitgeleend spelletje terug,...

Ook de **pauzes** zijn vriendschapsmomenten. Hoewel het duidelijk is dat kinderen plezier hebben in de training worden de pauzes – momenten van rust en wat babbelen – duidelijk verwelkomd.

Halverwege de training in Mersbergen is er een korte pauze waarin de meisjes iets kunnen drinken. “Ondertussen wordt er al druk gekletst met elkaar. (...) Vier meisjes zetten zich neer op de bank en kletsen verder.” Dat gaat dan over boeken die ze gelezen hebben, over de juf of de leerstof op school, of over wanneer ze elkaar met wie gezien hebben.

Praten is in de pauzes altijd de hoofdactiviteit. De kinderen zetten zich bij elkaar in een soort cirkel en praten van het moment dat de laatste oefening is afgelopen tot het ogenblik dat de trainer hen weer roept om opnieuw te beginnen.

Wel zijn enkelingen soms nog met het volleybalspel bezig:

Drie meisjes beginnen na even gedronken te hebben, meteen weer met elkaar te volleyballen. Een ander meisje kijkt al rechtstaande even naar het spel van de scholieren meisjes die naast hen aan het trainen zijn. [M.]

Ook voor of na een training of tussen de wedstrijden door maken sommige kinderen al eens gebruik van de beschikbare tijd om wat informeel te volleyballen, bijvoorbeeld met een (oudere of jongere) broer of zus. In Mersbergen werden twee opeenvolgende wedstrijden van de miniemen geobserveerd (eerst miniemen 2, dan miniemen 1). Tussendoor volleyballen kinderen even voor of na hun respectievelijke matches.

Lize gaat naar één van de speelvelden waar haar zus samen met twee jongens de bal over en weer over het net aan het spelen is. Lize vormt een team met haar zus, tegen de twee jongens. (...) Saar loopt langs Lize en zegt iets tegen haar. Deze stopt met volleyballen [ze moet naar de match van miniemen 1], neemt haar sporttas en loopt naar de kleedkamer. (...) Terwijl de meisjes naar de kleedkamer lopen, neemt Kim [miniemen 2] Lizes plaats in voor het wedstrijdje tegen de twee jongens. De mama

van Kim zit op dat moment nog in de kantine aan een tafeltje te praten met iemand en zegt: “Ze heeft precies nog niet genoeg gevolleybald”.

In Willegem worden tijdens de trainingen voortdurend stukjes flankerende tijd gecreëerd door de vele drinkpauzes die de training telkens een paar minuten onderbreken. Ook hier zien we de meeste kinderen met elkaar praten, over school, huiswerk hobby's, of over de volgende match. Enkelingen beginnen wat verder informeel te volleyballen (wat te toetsen, de bal te kaatsen,...). Ook informeler spel is dan te zien – als er tenminste tijd voor is. Meisjes nemen even een springtouw vast, jongens nemen plastic stokken die naast het veld liggen en houden er een kort zwaardgevecht mee.

Toch blijven ook in deze (volleybal)vrije momenten regels en normen gelden. De trainster corrigeert wat niet kan – ze maant meisjes aan om niet te gaan zitten of om hun gsm weg te leggen – en tactiekjes duiken op (snoepen mag niet maar er worden toch stiekem snoepjes gedeeld of koekjes gegeten). En de pauzetijd wordt al eens gerekt door tactisch nog wat water te gaan halen.

Iemand krijgt de toelating om zijn flesje water te gaan vullen; anderen lopen met hem mee. Hilde doet nog een poging om de laatste twee terug te roepen maar deze doen alsof ze haar niet horen, of beslissen gewoon zelf dat ze toch water nodig hebben.

Na de training is er in Willegem eigenlijk geen sprake meer van flankerende tijd: de meeste miniemen gaan meteen naar huis. In Mersbergen ligt dit anders. Zo duurt het makkelijk een half uur na het einde van de training voor de meeste kinderen ook echt vertrokken zijn. Sommigen blijven ook nog met familie iets drinken in de kantine. Sommige kinderen lopen naar familieleden die hen komen ophalen of vertrekken meteen, hun sportkledij nog aan. Maar de meesten gaan – al dan niet na een stop bij de drankautomaat – naar de kleedkamer, waar ze zich douchen. “Er wordt gekrijs, gelachen en getaterd”.

De douche en samen iets drinken achteraf zijn ontspannende sociale momenten:

Saar: Ja maar ondertussen praat je heel veel en lach je heel veel. Alle, dan ga je nog samen naar de kleedkamer en dan blijf je nog keilang in de douche hangen en dan praat je heel veel. (...) Lang douchen, een beetje spelen in de douche, iets drinken en dan ja op den duur begin je je wel een beetje te vervelen, vooral als je uit speelt, en dan wil je wel naar huis.

Tine: Dan vroeg ik mij nog af wat jullie zoal doen in de kleedkamers en de douches.

Lize: Douchen en praten.

Naomi: Babbelen en soms zingen (lacht).

Lize: Ja, soms overdreven hard zingen (lacht).

Tine: Waar praten jullie dan over?

Naomi: De trainingen.

Lize: School, trainingen, de liefjes en zo (lacht).

Op vrijdag gaan sommige meisjes na de douche nog naar de nabijgelegen frituur, waarna ze terug naar de kantine komen om hun frietjes op te eten. Dat komt ook omdat oudere broers of zussen en/of ouders ook trainen op vrijdag en er in het gezin dus niet gekookt wordt.

In Willegem gaan de kinderen na de training meteen naar huis. Ze douchen niet in de sporthal en gaan bijvoorbeeld niet samen frietjes halen. De kinderen geven daar geen eenduidige reden voor: “*ik weet dat niet,*” zeggen Milan en Renske, die eraan toevoegt dat daar na een match op verplaatsing niet altijd tijd voor is omdat meerdere kinderen met ouders van teamgenoten meerijden. Maar dat is ook niet echt een wens:

Milan: Ik vind het goed zo. Omdat, ja, waarom zouden we daar eigenlijk blijven?

Alleen maar om iets te drinken? Dat kan je thuis toch ook.

Renske: Ja, ik vind dat ook niet echt nodig.

Ook Kiara vindt dat “*niet noodzakelijk voor mij*”. Jade zegt: “*dat douchen, dat hoeft voor mij niet per se want dat doe je toch liever thuis, maar daarna iets gaan drinken, ja, soms, of af en toe mag dat wel eens, maar niet te veel want dan verlies je veel tijd ook nog.*”

Jade koppelt dit dan weer aan het leeftijdsverschil tussen de miniemen: “*in onze groep is er nogal een groot leeftijdsverschil.*” Zij en haar jongere interviewpartner Manon zouden wel een wat meer homogene leeftijdsgroep verkiezen: “*dan heb je een betere band tussen die kinderen ook, omdat je die beter begrijpt*” (Manon). “*Maar wij komen eigenlijk wel goed overeen. Dat verbaast mij wel want de meeste kinderen van drie jaar jonger, die vind ik echt niet leuk.*” (Jade)

Dat de groep in Willegem een gemengde groep is (meisjes en jongens), wordt door de kinderen nergens als reden opgegeven.

8. Over kinderen en hun temporeel actorschap

Wanneer we de volleybalclubs van Mersbergen en Willegem beschouwen als vrijetijdsomgevingen, levert hun vergelijking een enigszins paradoxaal beeld op.

In Mersbergen worden ‘oefenen’ en ‘efficiëntie’ gehonoreerd in de tijdsorganisatie van de trainingen en in de taken die de kinderen daar te vervullen hebben. Daardoor ontstaat er een haast volwassen spel waarin de kinderen vol concentratie bezig zijn om zich het volleybalspel (en de daarbij horende cultuur) eigen te maken – wat alleen kortstondig onderbroken en gerelativeerd wordt door stukjes tussendoortijd. En toch is het juist in Mersbergen dat hechte vriendschapsbanden essentieel zijn voor de kinderen, ook als reden om met het volleyballen door te gaan. Als invulling van de tijd is het volleyballen voor de kinderen in Mersbergen een geïsoleerde activiteit: tijdens de trainingen zelf gaat het bijna alleen maar om volleyballen. Maar in sociaal opzicht is de club een geïntegreerde omgeving en juist géén eilandje: het is een belangrijke ontmoetingsplaats van kinderen die elkaar ook elders zien.

In Willegem hebben de trainingen een lossere, speelser, ‘vrijetijdskarakter’. Het volleybaltechnische staat er minder centraal en de kinderen hebben er tijdens de trainingen meer mogelijkheden om hun eigen tijd en hun onderlinge relaties wat vorm te geven. En toch verdwijnen diezelfde kinderen meteen uit de club wanneer de eigenlijke volleybaltijd voorbij is; ze douchen bijvoorbeeld niet of blijven niet even hangen na de training. Terwijl trainen en plezier maken voor hen temporeel meer door elkaar lopen, is de club in sociaal opzicht veel meer een eiland: de kinderen komen er om te volleyballen (en ondertussen plezier te maken), en zijn dan weer weg; hun volleybalvrienden zien ze vaak enkel op de club.

Onder dit complexe beeld ligt een samenspel van verschillende accenten in de *temporele* organisatie en de manier waarop kinderen daarmee kunnen omgaan, en de verschillende betekenis die de beide clubs op *sociaal* vlak voor de kinderen hebben.

8.1. Het temporeel actorschap van kinderen

Kinderen gaan actief om met de tijdsorganisatie van de omgevingen waarin ze terechtkomen. In ons eerdere onderzoek in vrijetijdsomgevingen en in het gezin, onderscheidde we in dit **temporele actorschap van kinderen** drie verschijningswijzen: *temporele taken* die door de temporele structuur worden uitgelokt; *keuzes en tactieken* die de mogelijkheden van de tijdsordening benutten en de beperkingen ervan trachten te omzeilen; en het mee opbouwen van de *temporele esthetiek* van de context waarin kinderen zich bevinden.

Wie in een bepaalde temporele ordening terechtkomt, wordt altijd wel gesteld voor een aantal uitdagingen of taken: de omgang met de tijdsorde vraagt inspanningen. Typische voorbeelden van dergelijke **temporele taken** die de tijdsorganisatie ons kan stellen, zijn ‘moeten wachten’ of ‘zich moeten haasten’. Als de trainer of de club kinderen vragen

om gauw een bal te gaan halen, ruim op tijd te komen voor de training begint, het veld al klaar te zetten,... dan stellen zij kinderen voor temporele taken.

Een temporele structuur stelt ons niet alleen voor taken: ze zorgt ook voor welbepaalde *mogelijkheden* en *beperkingen*. Gebruik maken van die mogelijkheden behelst het maken van **keuzes**. Er ligt een hele vrije dag voor ons, en niemand maakt aanspraken op die tijd: dan kunnen we kiezen hoe we van de mogelijkheden van die open tijdsorde gebruik zullen maken. De tijd in de volleybalclub is net erg gesloten van karakter: ze is vooraf in grote mate gepland en ingevuld. Dat beperkt de mogelijkheden van kinderen maar toch zijn die beperkingen niet altijd absoluut: er kan getracht worden om ze wat te omzeilen, om er wat aan te morrelen, om toch nog wat manoeuvreerruimte te vinden. Dat gebeurt via **tactieken**: die spelen in op de gaten die de tijdsorganisatie laat en proberen daar de kansen van te zien en te benutten. De trainer kijkt even niet; er kan wat gespeeld of wat getreuzeld worden.

Elke temporele context heeft tot slot zijn eigen specifieke sfeer of 'kleur': de tijd wordt er niet alleen geordend, gemanipuleerd en gebruikt, maar kent ook een **temporele esthetiek**. De typische sfeer van een omgeving als een volleybalclub ligt deels in de manier waarop de club de tijd die daar wordt doorgebracht ordent en invult – bijvoorbeeld door het hoge tempo van de oefeningen –, maar wordt ook mee vorm gegeven door de kinderen zelf.

Er zijn twee vaststellingen over het temporele actorschap van kinderen te maken die de omgang met de tijd in de volleybalclub grondig doen verschillen met andere vrijetijdsomgevingen die weliswaar ook voor kinderen georganiseerd worden maar die kinderen toch meer greep geven op hun tijd, zoals de speelpleinwerking tijdens de vakanties⁹ en de buitenschoolse kinderopvang¹⁰.

- Het maken van keuzes en het zoeken van tactieken – het gebruik maken van de mogelijkheden en het omzeilen van de beperkingen van de tijdsorganisatie biedt – heeft nauwelijks een plaats in de temporele organisatie van de volleybalclubs (zie 8.2).
- Temporele taken en temporele esthetiek vallen in de bestudeerde sportclubs in grote mate samen, met name in volleybalclub Mersbergen (zie 8.3).

8.2. Vrije tijd en het plezier in de club

In het hier voorgestelde onderzoek in de volleybalclubs kwamen het maken van keuzes of het zoeken naar tactieken nauwelijks in beeld. De tijd op de volleybalclub is al zeer sterk ingevuld door de trainer en de opbouw van de training; kinderen hebben er eigenlijk geen keuzes in te maken. Hún keuze is de initiële keuze om lid te zijn van de club, en dus om de trainingen te 'volgen' – iets wat ze over het algemeen ook zeer graag doen. Bovendien zijn ook nauwelijks tactieken geobserveerd, die kinderen toch iets meer greep op de tijd in de club zouden kunnen geven. Die tactieken komen doorgaans meer voor naarmate de structuur als te sterk opgedrongen wordt ervaren. Het weinig voorkomen van tactieken, maar ook de beperkte relevantie van het maken van keuzes over hoe de tijd

⁹ Meire, Johan (2008), *Speelpleintijd. Een onderzoek naar de beleving van de tijdsordening op het gemeentelijk speelplein van Overijse*. Meise: Kind & Samenleving. Vrij af te halen op <http://www.k-s.be/node/157>

¹⁰ Meire, Johan (2009), *Opvangtijd. Kinderen en hun beleving van de tijdsordening in een buitenschoolse opvang*. Meise: Kind & Samenleving. Vrij af te halen op <http://www.k-s.be/node/169>

wordt doorgebracht, toont dat kinderen de tijd in de volleybalclub, hoezeer ze ook door anderen georganiseerd, vastgelegd en vooraf ingevuld is, niet als een 'onvrije tijd' ervaren. Zoals uit deel 4 van dit rapport bleek, komen kinderen vooral naar de volleybalclub voor de ontmoeting met hun vrienden, en omdat ze graag steeds beter willen kunnen volleyballen. In hun organisatie komen de volleybalclubs in zekere of in grote mate tegemoet aan die aspiraties van kinderen.

Het belang dat de kinderen unaniem hechten aan vriendschap in de volleybalclub, wordt op zich eigenlijk weinig rechtstreeks ondersteund in de invulling die de club zelf geeft aan de tijd op de club. De tijd is er (logischerwijze) allereerst sporttijd, die sterk functioneel wordt ingevuld, zeker in Mersbergen. Er is geen expliciete 'vriendentijd' voorzien zoals de speeltijd op school, al dragen de drinkpauzes die functie impliciet wel mee. Het is in de tussendoortijd (in beide clubs) en de flankerende tijd (in Mersbergen) dat vrienden centraal staan, en minder rechtstreeks ook in de speelse onderlaag van het volleybalspel. Wanneer de vriendinnen in Mersbergen zo belangrijk zijn in het (blijven) volleyballen, is dit alleen mogelijk omdat de club een ontmoetingsplaats is – met name belangrijk voor vriendinnen die bijvoorbeeld vroeger wel maar nu niet meer samen op school zitten – en vooral omdat in de marge van het gefocuste trainen zelf, er flankerende tijd is die als ontspannende vriendentijd kan worden ingevuld: babbelen en lachen in de kleedkamers en de douches, achteraf iets drinken of samen frietjes halen. Het belang van de vriendinnen én het sterk gefocuste oefenen in Mersbergen zouden zonder die flankerende tijd niet kunnen samengaan.

In Willegem ontbreekt de flankerende tijd voor en na de training. De kinderen komen er pas op het laatste moment aan en vertrekken na de training ook weer meteen. Ze maken geen gebruik van de mogelijkheid van 'flankerende tijd' die de club in zich draagt: er zijn kleedkamers en douches, er is een kantine. De miniemen hebben daar evenwel geen behoefte aan, omdat de vriendschapsbanden toch beperkter blijven en vooral in het volleybalkader zelf bestaan, en omdat zij tijd voor vriendschap ook in de trainingen zelf vinden. Die trainingen zijn in Willegem niet alleen in hun structuur maar ook in heel hun sfeer wat losser. Marte wijst erop dat het ook *tijdens* een training "niet altijd volleyballen, volleyballen" is.

Marte: Ik weet niet of je dat gemerkt hebt, maar als het efkes pauze, drinken is, dat ge dan ook totaal niet over volleybal praat maar over, ik weet niet, je haarkleur of zo.

Tine: Zeg je dan eigenlijk, er is tijdens de training zelf ruimte om elkaar te leren kennen en dat hoeft dus niet daarvoor of erna?

Marte: Ook als je samen speelt hé. Als je al eens een stomme fout maakt of zo, dan lach je al eens en zo.

Het 'goed leren volleyballen', wat voor kinderen ook een heel belangrijke aspiratie is, wordt vanzelfsprekend veel sterker ondersteund door de club (zie deel 5 en 6). Beide clubs vullen dit wel anders in (zie nog 8.3), maar hoe dan ook is de organisatie van de tijd op de club allereerst op deze aspiratie gericht. De club biedt plezier aan haar leden omdat die ervaren dat ze steeds beter kunnen spelen, misschien zelfs een gemarkeerde stap vooruit kunnen zetten (van miniemen 2 naar miniemen 1 in Mersbergen).

Daarbij blijkt uit de gesprekken met de kinderen dat zij vooral een voorkeur hebben voor de wedstrijden of competitieve elementen. Daarbij wordt gewezen op de grotere vrijheid die wedstrijdjes spelen inhoudt. Die verlangens van kinderen worden in Willegem ondersteund door de meer afwisselende, speelse en competitieve oefeningen, en omdat de training er gewoonlijk wordt afgesloten met een match. De trainster weet dat dit vooruitzicht de kinderen duidelijk motiveert, en dat blijkt ook uit de observaties. De

aankondiging van een wedstrijdje wordt steeds begroet met een “joepie”, en de kinderen zorgen dat het veld snel in orde staat om aan de match te beginnen.

De trainingen in de club van Mersbergen, die veeleer technisch van aard zijn, spelen minder in op de wensen van de kinderen. In de gesprekken met de Mersbergse miniemen zeggen de meisjes overduidelijk dat ze liever wedstrijden spelen dan gewoon te trainen. Het competitieve (punten scoren, de strijd met de tegenstander) en de sfeer spreken aan; in een wedstrijd kan er ook uitbundiger ‘gevierd’ worden dan in de strak opgevatte trainingen.

Fran: Ja, en matchen, dan speel je ook eens met een andere ploeg en dan begin je daar zo [steekt hand beetje in de lucht], daar is goeie sfeer. (...) Wij zijn altijd blij op de training als we vier tegen vier gaan spelen en dat doe je ook tijdens de match.

Nina: Ja, dat vinden wij heel tof en ook, tijdens de match is er ook heel veel sfeer en zo. Op de training ook, maar tijdens de match is dat toch nog anders. Dan speel je zo tegen iemand anders, ‘de vijand’ zeg maar. (lacht) En dan sta je daar ook op het veld liedjes te zingen van komaan, hup, hup, hup en dat is ook wel heel tof.

Fran: Ja, en je gaat dat niet zomaar tijdens de training doen.

Nina: Bij de training, als we zo wedstrijdje aan het spelen zijn en we doen zo een dansje van dat we een punt hebben gemaakt, dan zeggen ze van: “nee, stopt ermee, we moeten verder”. Maar op de match mag dat wel.

Er zijn veel kinderen die graag meer wedstrijden in de training zouden opnemen, als ze zelf de training konden samenstellen.

Tine: Als jullie zelf een training moesten samen stellen, hoe zou die er dan uitzien.

Femke: Vier tegen vier. [heeft haar antwoord al klaar voor de vraag helemaal gesteld is en ze lacht erom terwijl ze het zegt.]

Saar: Ja, vier tegen vier.

Over de trainingen zegt Saar:

Dat wordt soms wel een beetje saai, je doet heel vaak hetzelfde en zo. Vier tegen vier is altijd iets anders en dan kan je je helemaal laten gaan. Nu zegt Wim “onderhands”, “bovenhands”, “in drie keren” en zo, en dan moet je doen wat hij zegt. Niet dat ik niet wil doen wat hij zegt maar ja. Vier tegen vier is gewoon toffer.

Dit is een van de weinige aspecten waarin duidelijk wordt dat de waardering voor het volleyballen ook samenhangt met de vrijheid die in deze ‘vrije tijd’ wordt ervaren. De kinderen zien er geen graten in dat ze ‘moeten doen’ wat de train(st)er vraagt en dus nauwelijks zelf keuzes kunnen maken over hoe ze de tijd op de volleybalclub zullen invullen; evenmin zijn er veel tactieken te zien die aan een al te dwingende invulling van de tijd zouden willen ontsnappen. De keuze voor het volleybal als hobby en het engagement dat dit met zich meebrengt, maken dergelijke temporele keuzes en tactieken in deze context veeleer irrelevant. Toch verlangen ook de speelsters van Mersbergen, die sterk gesocialiseerd zijn in de ‘volleybalcultuur’ van hun club, ook wel naar iets meer mogelijkheden om hun vrije tijd daar wat meer zelf vorm te geven.

Terugkomend op (het gebrek aan) tactieken, kunnen we enkel verwijzen naar enkele kinderen die na een drinkpauze of wanneer een bal wegrolt wat treuzelen om terug met het spel te beginnen. Maar veel vaker staan de kinderen meteen paraat of wordt de weggrollende bal snel achterna gehold.

En net dat tekent de temporele esthetiek van de geobserveerde volleybalclubs – zeer uitgesproken in Mersbergen, iets minder sterk in Willegem.

8.3. Temporele taken, temporele esthetiek

Het is opvallend in welke grote mate de 'cultuur' of de temporele esthetiek van de volleybalclubs wordt vormgegeven door de temporele 'structuur' en dus de temporele taken waar kinderen in de club voortdurend voor gesteld worden. In Mersbergen verlopen de trainingen echt als een trein: de miniemen weten precies wat er van hen verwacht wordt en voeren allerlei (temporele) taken uit zonder dat daar veel woorden voor nodig zijn (bijvoorbeeld bij het samenkomen om een oefening uit te leggen). Weliswaar hebben de kinderen voortdurend temporele taken te vervullen, maar de vaste, steeds terugkerende structuur daarvan bieden hen ook veel houvast. De langere speelervaring van de meisjes, de strakke structuur van de trainingen en de consequente regie van de coach hebben hier veel mee te maken 'Structuur' en 'cultuur' vallen in Mersbergen vaak welhaast samen. Anders gezegd: sommige temporele taken die aan de kinderen worden gesteld vallen quasi volledig samen met de temporele esthetiek die de club tracht te bekomen: de sfeer van een geoliede training waarin elk moment benut wordt om te volleyballen.

Ook hierin is de rol van vriendschap niet te onderschatten (zie ook bij het vormen van duo's om de oefeningen te doen). Dat het lidmaatschap van de club voor een belangrijk deel beïnvloed is door familiale en vriendschapsnetwerken, vergemakkelijkt het opgaan in een cultuur, het beleven van 'volleyballen' als méér dan enkel 'het spel leren', wat in wezen een individuele vaardigheid is. Dat deze netwerken in Mersbergen sterker zijn dan in Willegem, ligt mogelijk mee achter het feit dat de volleybalcultuur in de eerste club zich sterker kan doorzetten dan in de tweede club.

Anderzijds is het ietwat ironisch dat de Mersbergse kinderen volop mee het gefocuste volleyballen constitueren en het aspect vriendschap tijdens de training zo steeds 'overbodiger' maken (behalve in het zelf vormen van paren), terwijl juist zij zo sterk op hun onderlinge vriendschappen steunen als motivering om te komen volleyballen en te blijven volleyballen.

In Willegem vallen structuur en cultuur minder uitgesproken samen. De trainingen (en wedstrijden) zijn er nog altijd een sterk gestructureerde vrijetijdsbesteding die gestoeld is op dezelfde ideeën (je best doen, focus op het volleybal...), maar ze laat de kinderen ietwat meer ruimte voor een eigen invulling van de tijd, al blijft die zeer beperkt. Dat komt onder meer door de minder strakke regie van de training. Wanneer de trainster aan de uitleg van een oefening begint wacht ze bijvoorbeeld niet steeds tot iedereen rond haar staat om de oefening goed te kunnen horen. Ze roept de kinderen vaak wel samen maar deze reageren niet altijd meteen op haar vraag. De kinderen lijken hier de ruimte te krijgen om zich in hun eigen tempo aan te sluiten bij de groep. Als ze de hele uitleg niet gehoord hebben, lijkt dat meer hun eigen verantwoordelijkheid.

In de meer losse sfeer in Willegem is er meer ruimte voor vragen, opmerkingen, grapjes en de draak steken met elkaar – ook al eens met de trainster. Doordat de oefeningen meer in groep gebeuren, eerder dan met z'n tweeën, is er meer ruimte voor communicatie (en opnieuw grapjes e.d.m.) tussen de kinderen tijdens de training. Vergeleken daarmee zijn de kinderen in Mersbergen heel geconcentreerd met de training bezig; ze communiceren vooral met hun ene spelpartner en minder met de kinderen van de andere duo's.

Overigens heeft de wat meer speelse tijd waarin kinderen niet helemaal meegaan in het doelgerichte volleybalframe (eigen ritueeltjes, 'tussendoortijd'), zelf toch een wat ambigue verhouding met die volleybalcultuur. Enerzijds passen de dansjes, grapjes, informele spelletjes daar niet goed in – het gedrag van de kinderen is te weinig efficiënt of geconcentreerd – maar anderzijds bouwen ze vaak verder op waarden die in het volleybalkader van belang zijn: als kinderen verbaal of met stukjes theater commentaar

geven op het eigen of elkaars spel of eigenlijk vooral aandacht hebben voor het zoeken naar hun 'geluksbal', dan sluit dit speelse gedrag aan bij de gehonoreerde aspiratie van 'het goed willen doen'.

Hoe dan ook is het in beide clubs opvallend hoe vlot de organisatie van de trainingen (en wedstrijden) verloopt en hoezeer kinderen zich inzetten om daaraan mee te werken. Hoe vaak hun slagen ook nog in het net mogen belanden of een verkeerde richting uitgaan, in de tijd die ze in hun volleybalclub spenderen zitten de miniemen bijzonder vaak bijzonder kort op de bal.

Bijlage: verloop van de observaties en gesprekken

Contact

Nadat de jeugdcoördinatoren van beide clubs een algemene informerende mail over het onderzoek hadden ontvangen werd telefonisch contact met hen opgenomen. Aangezien zij beiden onmiddellijk interesse toonden werd er geen contact opgenomen met andere sportclubs. Voor de eigenlijke toezegging bespraken de jeugdcoördinatoren het onderzoek met hun trainers. Nadat ook zij instemden werden de ouders van de kinderen geïnformeerd via een email waarin het onderzoek verduidelijkt werd. Daarin werd ouders ook de mogelijkheid geboden contact op te nemen met de club wanneer ze deelname niet wenselijk vonden. Er werden geen bezwaren van ouders ontvangen.

Observaties

Op vraag van de club in **Willegem** ging de onderzoekster tijdens een training even kort langs om zich voor te stellen, het doel van het onderzoek uit te leggen en de kinderen te vragen of zij aan het onderzoek wilden deelnemen, waarmee zij allen instemden. Daarop werden twee trainingen en één thuiswedstrijd geobserveerd. Tijdens een derde training werden gesprekken gehouden met alle acht aanwezige kinderen, telkens per twee.

In **Mersbergen** werden twee thuiswedstrijden en twee trainingen geobserveerd en werden er gesprekken met de kinderen gehouden tijdens een derde training; alle acht aanwezige meisjes werden, per twee, bevraagd.

In overleg met de trainer van Mersbergen arriveerde de onderzoekster een half uur voor aanvang van de eerste training die zij zou observeren. Met de trainer werd nogmaals het doel van het onderzoek besproken, en de impact die het zou hebben op de trainingen en de miniemen. Samen werd besloten dat de trainer de onderzoekster en het doel van het onderzoek kort zou voorstellen voor aanvang van de training, om zo de invloed van de aanwezigheid van een onderzoeker te minimaliseren en zo weinig mogelijk inbreuk te doen op de normale gang van zaken.

De trainer stelde de onderzoekster vervolgens voor als *“dat is Tine, zij komt vandaag kijken wat jullie kunnen en of jullie braaf zijn. Het is niks speciaals, ze is hier gewoon om te komen kijken zoals andere trainers hier ook wel eens komen kijken.”* De onderzoekster had daarna weinig mogelijkheden om haar rol wat omvangrijker of neutraler te duiden voor de miniemen. Wel probeerde zij haar aanwezigheid wat ‘normaler’ te maken door hen telkens te groeten voor aanvang van een training of wedstrijd, door hen de bal terug te gooien wanneer deze in haar richting kwam,....

De **observaties** volgden de kinderen in de volleybalclub, van het moment dat zij de sporthal binnenkwamen tot ze het gebouw weer verlieten. In de kleedkamers werden evenwel geen observaties gedaan; door de korte duur van het onderzoek kon er geen vertrouwensband tussen onderzoeker en kinderen opgebouwd worden.

Tijdens de trainingen zat, stond of liep de onderzoekster langs de randen van het veld. Op deze manier was zij dicht genoeg om te kunnen zien en te horen wat er op het veld gebeurde, ook al kon zij zich niet echt tussen de kinderen mengen. Door de grenzen van het veld werd zij voldoende buiten het spel gehouden om het spelverloop niet te verstoren. Daarbij had ze een notieboekje in de hand en schreef voortdurend – iets dat ook de miniemen niet ontging: *“zo veel dat jij moet schrijven,”* zeiden enkelen tijdens de gesprekken achteraf.

Tijdens de wedstrijden zat de onderzoekster op de spelersbank naast het veld. Telkens de miniemen van kant wisselden wisselde ze mee.

Gesprekken

De gesprekken voor of na de trainingen plannen was moeilijk te organiseren aangezien de kinderen vaak door ouders gebracht en opgehaald worden en omdat de trainingen vrij snel na schooltijd beginnen en vrij laat eindigen. Om zo min mogelijk 'extra' tijd van de kinderen te bezetten werden de gesprekken dus tijdens een training gepland. Aangezien de trainingen in beide clubs plaatsvonden in een grote sporthal waar nog twee of drie andere teams tegelijkertijd trainen, diende het gesprek plaats te vinden in een rustiger ruimte. Op één club was dit een kleine vergaderruimte met een tafel en stoelen; op de andere club vonden de gesprekken in de kleedkamer plaats, waarbij onderzoeker en kinderen zaten op de aan de muur bevestigde banken.

De gesprekken werden opgevat als **paired pal interviews**: de onderzoekster praatte telkens met twee miniemen tegelijkertijd. Dit heeft als voordeel dat de kinderen zich beter op hun gemak voelen dan in een individueel gesprek en dat hun onderlinge dialoog de onderzoeksdata mee constitueert. Bovendien paste deze aanpak goed in de trainingen omdat vele oefeningen per twee werden uitgevoerd en de gesprekken zodoende minder inbreuk zouden doen op de normale gang van zaken.

Voor aanvang van het gesprek verduidelijkte de onderzoekster voor elk duo haar aanwezigheid op de sportclub, het doel van het onderzoek en de inhoud van het gesprek dat zou volgen. Daarbij vroeg zij de toestemming om opnameapparatuur te gebruiken, wees ze op het recht om niet mee te werken of vragen niet te beantwoorden en besprak ze het feit dat al de directe persoonsgegevens uiteindelijk uit het onderzoek verwijderd zouden worden. Alle miniemen stemden daarop in met deelname aan en opname van de gesprekken.

Er werden in beide clubs vier gesprekken met telkens twee miniemen gehouden. Deze gesprekken duurden telkens ongeveer 10 minuten.

De gesprekken waren halfgestructureerde interviews, aan de hand van een kort lijstje met richtvragen, maar met de bedoeling om de miniemen zelf zo veel mogelijk aan het woord te laten en hen te stimuleren in dialoog te treden. De gesprekken verliepen in één club over het algemeen vrij vlot, ook al hadden de kinderen vooraf niet echt met de onderzoekster gesproken (al waren de observaties wel al achter de rug). In de andere club verliepen de gesprekken wat stroever; er was minder dialoog tussen de kinderen onderling. Mogelijk speelde hier mee dat de kinderen elkaar in deze club minder lang en minder goed kennen dan de kinderen in de andere club.